

DÉVAVÁRI Zoltán

Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar
Szabadka, Szerbia
zoltan.devavari@gmail.com

EGY ELVETÉLT KÍSÉRLET

*A Jugoszláviai Magyar Nemzeti Bizottmány szervezésének kudarca
az emigrációban (1952–1955)*

Jedan propali eksperiment

*Neuspelo organizovanje Nacionalnog odbora jugoslovenskih Mađara
u emigraciji (1952–1955)*

A Failed Experiment

*The failure of the organization of the Hungarian National Committee
in Yugoslavia in exile (1952–1955)*

Évtizedekig semmit sem lehetett tudni a délvidéki magyarság azon politikai képviselőinek a sorsáról, akik az 1944. őszi összeomlás után elhagyták az akkori Magyarország területét, s túléltek a második jugoszláv állam által foganatosított tömegkivégzéseket, illetve az ún. népbírósági pereket.

Jelen sorok szerzőjének 2020-ban, közvetlenül a COVID-19 világjárvány kitörése előtt alkalma volt arra, hogy az Amerikai Egyesült Államokban kutassa az első jugoszláv állam, majd a második világháború idején kulcsfontosságú szerepet játszó, igen ellentmondásos és megosztó politikusnak számító Nagy Iván¹ csodával határos módon fennmaradt

¹ Nagy Iván (Bács, 1904 – San Francisco, 1972. október 28.) ügyvéd, a Magyar Párttal szemben álló, a horvát ellenzékkel szövetséget kereső jobboldali kisebbségpolitikus. A *Nép* keresztény lap egyik alapítója. 1942 és 1944 között a magyar parlamentbe behívott országgyűlési képviselő, 1944. június 28-tól a Magyar Élet Pártjának elnökségi tagja volt. 1944. október 14-től 1945-ig részt vett a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének a munkájában. A háború után a jugoszláv hatóságok távollétében háborús bűnösnek nyilvánították. Az összeomlást követően Nagy előbb Ausztriában, majd 1951-től az Amerikai Egyesült Államokban élt. 1948 szeptemberében támogatta a Magyar Nemzeti Bizottmány (MNB) megalakítását. A következő évben Teleki Béla gróffal és Bonczos Miklós volt belügyminiszterrel a jobboldali magyar emigránsokat tömörítő Magyar Kereszténydemokrata Unió egyik alapítója volt. 1949-től 1954-ig komoly ambíciói voltak, hogy bekerüljön az MNB Végrehajtó Bizottságába. Ebben az időszakban aktívan részt vett a magyar politikai emigráció életében, csatározásaiban. 1955-ben

hagyatékát.² Bár a dokumentumokban elvéve találhatunk Nagy Iván 1945 előtti politikai tevékenységével kapcsolatos feljegyzéseket is, azoknak a helyszíni feldolgozása, majd rendszerezése során egyértelművé vált, hogy az iratok egésze jóval túlmutat egy mikrorégió – a Bácska – drámai történelmének jobb megértésén. Abban ugyanis számos olyan információ található, amely fontos kiegészítéssel, adalékokkal bír egyrészt a magyar politikai emigráció egyre jobban feltárt múltjának átlátásához, a magyar politikai emigráción belül szerveződött csoportok érdekellentétei és a köztük lévő törésvonalak átlátásához, gondolkodásmódjuk, belső konfliktusaik megismeréséhez. Másrészt pedig azokból jól rekonstruálható a jugoszláviai magyar emigráció szervezkedése, belső vitáik, célkitűzéseik, a személyes szimpátiákon és érdekeken nyugvó viszonyrendszereik alakulása, az egyéni sorsok és életutak formálódása, az új állami keretek közé történő beilleszkedésük és az új hazával kapcsolatos bizonytalanságaik. Nagy Iván hagyatékából az első forrásközlést a *Lymbus Magyarástudományi Forrásközlémények* 2020-as kiadványában³ adtuk közre. Az akkori rendezőelv az volt, hogy elsősorban a magyar politikai emigráció egészével összefüggő iratokból publikáljunk válogatást. A következő évben önálló kötetben⁴ jelentettük meg azt a válogatott dokumentumgyűjteményt, amelyben folytatva az egy évvel előbbi koncepciót, a magyar politikai emigráció egészének ismeretlen fejezeteire fókuszálása mellett igyekezett körbejárni a második világháború után újra kényszerkisebbségbe, idegen államok fennhatósága alá került magyarok politikai képviselőit az emigrációban való formálódását és az akkori tragikus közelmúlt terheinek a lecsapódását.

Jelen tanulmányunkban az eddig elvégzett kutatómunka folytatásaként most arra teszünk kísérletet, hogy a hagyaték révén feltérképezzük és bemutassuk a délvidéki magyar emigráció szervezkedését, illetve azokat az okokat, amelyek végül a Jugoszláviai Magyar Nemzeti Bizottmány megalapításának a bukásához vezettek. Ezzel összefüggésben dolgozatunkban egyben bepillantást engedünk az emigráns politikusok levelezéseibe, a különféle irányultságú délvidéki magyar politikusok érdekellentéteibe, belső vitáiba, kapcsolati hálójuk formálódásába.

Kulcsszavak: emigráció, Jugoszláviai Magyar Nemzeti Bizottmány, Nagy Iván, Falcione Árpád, Homonnay Elemér, Lengyel Ferenc

I.

Még tartott a második világháború végjátzmája, amikor 1945. február első felében a jugoszláv kommunista államhatalom által felállított, a háborús bűncselekményeket kivizsgáló bizottság a hadviselésről szóló, 1907. október 18-án aláírt hágai nemzetközi egyezmény 45., 46., 47., 50. és 52. szakaszainak megsértésé-

► visszavonult a nagypolitikától, s haláláig a Kaliforniai Állami Egyetem pénzügyi osztályán dolgozott. Teljes életrajzát lásd Dévavári 2021, 13–61.

² A hagyaték Nagy Iván lányának, Elizabeth N. Moore-nak a tulajdonát képezi, lelőhelye az Amerikai Egyesült Államokban, Honolulu városában van.

³ Dévavári 2020, 831–903.

⁴ Dévavári 2021.

vel összefüggésben 21.000 bácskai és baranyai szerb, valamint több ezer zsidó megölése, vagyonfosztása, anyagi javaik elkobzásának vádjával háborús bűnössé és népellenessé nyilvánította Horthy Miklóst, Bárdossy Lászlót, Imrédy Bélát, a magyar katonai és csendőri vezetés számos tagját, a bácskai magyar politikusok egész sorát – köztük Deák Leó,⁵ Fernbach Péter,⁶ Reök Andor⁷ főispánokat, Korányi Elemért⁸ és Nagy Ivánt.⁹

A hagyaték alapján biztosan rekonstruálható az, hogy az 1941-ben a magyar államhoz visszakerült délvidéki területekről az ebben az időszakban kulcsszerepet játszó, erről a vidékről származó magyar országgyűlési képv.

⁵ Deák Leó (Kúla, 1888. január 14. – Újvidék, 1945. november 26.) ügyvéd, politikus, Bács-Bodrog vármegye főispánja. Jogi oklevelet Budapesten szerzett, Zomborban nyitott ügyvédi irodát. A Magyar Párt egyik alapítója, annak titkára. Várady Imrével és Strelitzky Dénessel együtt annak a hármasnak volt a tagja, amelyik a húszas, de elsősorban a harmincas években Belgrádban személyesen járta ki a magyarok számára fontos kérdések megoldását. 1927-től a tartományi gyűlés tagja. Rendszeresen írt a korabeli lapokba, pénzügyileg is támogatta a *Vajdasági Írás* folyóirat megindítását, később pedig a *Kalangya* munkatársa volt. Az 1941-es újabb impériumváltást követően mint mérsékelt politikust Bács-Bodrog vármegye főispánjává nevezték ki. Az elsők között követelte az 1942-es újvidéki razzia leállítását, a történetek kivizsgálását. Magyarország náci megszállása után tisztségéből leváltották. 1945. november 1-jén az új jugoszláv hatalom háborús bűnösnek halálra ítélte, az ítéletet 1945. november 26-án végrehajtották. Perének újratárgyalása, rehabilitációja a mai napig nem történt meg.

⁶ Fernbach Péter Bálint (Apatin, 1895. november 12. – Újvidék, 1945. december 20.) délvidéki magyar politikus, Újvidék főispánja. Az impériumváltás után a DMKSZ vezetőségi tagja, 1942 és 1944 között országgyűlési képviselő, 1941 és 1942 között Újvidék főispánja volt. 1942-ben az újvidéki razziában játszott szerepe miatt leváltották, majd 1944-ben a Sztójay-kormány ismét kinevezte. A magyar hatóságok 1945 júliusában kiadták Jugoszláviának. Vélhetőleg újvidéki fogva tartása alatt öngyilkosságot követett el, így a jugoszláv hatóságok nem folytatták le ellene a büntetőeljárást.

⁷ Reök Andor (Szeged, 1899. január 20. – Újvidék, 1944. november) délvidéki politikus, Szabadka főispánja. Tanulmányait Keszthelyen végezte, 1923-ban vette át a család tulajdonában lévő horgosi birtok vezetését. A harmincas évek második felétől a Várady–Deák–Strelitzky-vonaltól jobbra álló, ugyanakkor mérsékelt magyar politikus volt. 1941 augusztusában Szabadka törvényhatósági jogú város főispánjává nevezték ki. A bajai főispáni tisztséget is ellátó Reököt a német megszállás után leváltották. 1944 novemberében Újvidéken öngyilkosságot követett el.

⁸ Korányi Elemér (Szilberek, 1888. március 13. – Innsbruck, 1957. július 25.) délvidéki magyar katolikus pap. Teológiai tanulmányait Kalocsán folytatta. Az első világháborúban a 68. gyalogezred százados-főlelkésze volt. A háború után a zombori főgimnázium hittantanára, 1924-ben újvidéki plébános. 1925-ben Szegeden szerzett kánonjogi doktorátust. Az újvidéki *Délbácska* napilap, majd a *Reggeli Újság* külpolitikai rovatának vezetője volt. A közvetlenül a második világháború előtt megalakult Jugoszláviai Magyar Közművelődési Szövetség alelnökéként a szervezet tényleges vezetője. 1941-ben a nemzethűségi bizonyítványokat kiadó ún. Tízes igazolóbizottság tagja. 1942 és 1944 között magyar országgyűlési képviselő, a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség vezetője. 1944-ben a jugoszláv partizánhatóságok háborús bűnösnek nyilvánították, 1945-ben a jugoszláv titkosszolgálat, az OZNA Magyarországon nyomozott ellene. A háború után Ausztriába emigrált, az emigráns délvidéki magyar politikai szervezkedés egyik vezéralakja, Nagy Iván közeli munkatársa és barátja volt.

⁹ Horthy Miklós és a magyar vezetőréteg bűnei. A megszállás gonoszterveit kivizsgáló Állami Bizottság megállapításai. *Szabad Vajdaság*, 1945. február 13. 2.

selők közül Nagy Iván mellett Falcione Árpád,¹⁰ Kalmár Tihamér,¹¹ Korányi Elemér, Lindvay Nándor,¹² Vámos János,¹³ Vukovich Gerő,¹⁴ Trischler József,¹⁵

¹⁰ Falcione Árpád (Zombor, 1908. szeptember 26. – Buenos Aires, 1977. szeptember 4.) közgazdász, délvidéki magyar politikus. Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte. Édesapja, id. Falcione Árpád (1875–1935) 1910 és 1918 között magyar országgyűlési képviselő, 1922-ben a Jugoszláviában működő Magyar Párt egyik alapítója volt. Tanulmányait a budapesti József Nádor Műegyetem gazdasági karán végezte, ott is doktorált. Két év múlva a jogi doktorátust is megszerezte. Édesapja halála után, 1935-ben átvette a bajsai családi birtok vezetését. 1941-ben Nagy Iván elnöksége alatt a Délvidéki Földbirtokrendezési Tanács tagja, 1942 és 1944 között a Délvidékről behívott magyar országgyűlési képviselő. 1944. augusztus 29-től a nyilas hatalomátvételig, 1944 októberéig Bács-Bodrog vármegye főispánja volt. A második világháború után a család földbirtokát a jugoszláv hatóságok államosították. A leszámolás a családját sem kerülte ekkor el: közeli rokonát, Falcione Sándort – Zombor egyik legnagyobb mecénását – 1944 végén Stojan Popov (becenévén: Bugar) elevenen megnyúzta. Falcione Árpád előbb Ausztriában, majd egy rövid ideig Franciaországban élt, végül 1949 nyarán Argentínában telepedett le. Az emigrációban a Magyar Nemzeti Bizottmány tagja, Nagy Iván közeli barátja és bizalmasa volt.

¹¹ Kalmár Tihamér (Kassa, 1905. szeptember 5. – Dornbirn?, 1984 februárja) topolyai földbirtokos, 1941 és 1944 között a szabadkai Törvényhatósági Bizottság és a Kisgyűlés tagja, 1942 és 1944 között magyar országgyűlési képviselő, majd emigráns magyar politikus. Birtokait 1946-ban elkobozták. 1946-tól az ausztriai Dornbirnben élt, ahol kereskedelmi ügynökséget alapított.

¹² Lindvay Nándor/Laval Hartner Nándor (Budapest, 1894. április 16. – Argentína, 1975) francia származású, muravidéki magyar politikus. Muravidéki nagybirtokos család sarja, a francia származású Hartner Géza fia. Nevét 1943-ban magyarosította. 1923 és 1925 között a *Szabadság* című muravidéki magyar újság szerkesztője. 1933 és 1945 között Muraszombat polgármestere, a Muraszombati Polgári Kör elnöke, 1941 és 1944 között magyar országgyűlési képviselő, majd a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének a tagja. A második világháború után Jugoszláviában háborús bűnösség és népellenséggé nyilvánították, majd halálra ítélték. A délvidéki magyar országgyűlési képviselők közül egyedüliként az ítéletet 2012-ben a Szlovén Legfelsőbb Bíróság megsemmisítette, a család vagyonát visszaszámrazatták Ausztriában élő lányának. A második világháború után Argentínában telepedett le. 1953-ig a Centro Húngaro tagja, Falcione Árpád közeli barátja volt.

¹³ Vámos János (Zenta, 1887. december 26. – München, 1958. február 25.) zentai gimnáziumi tanár, 1941-ben a magyar katonai közigazgatás idején a közellátási osztály vezetője, az ún. Tíz bizottság tagja, kinevezett polgármester, 1942 és 1944 között behívott országgyűlési képviselő, majd a nyilas hatalomátvétel után a csonka-parlament, az ún. Törvényhozók Nemzeti Szövetségének tagja. A háború után háborús bűnösnek nyilvánították. Az 1947. augusztus 20-i altöttingi országgyűlés egyik résztvevője, egyik jegyzője volt. Németországban telepedett le.

¹⁴ Vukovich Gerő (Csonoplya, 1894 – München, 1956. szeptember 23.) ügyvéd, bunyevác politikus. Budapesten szerzett jogi oklevelet, 1921-ben Zomborban nyitott ügyvédi irodát. A Bunyevác–Sokác Pártban kezdett el politizálni, amely később beolvadt a Stjepan Radić vezetése alatt álló Horvát Parasztpártba. Az 1930-as évektől anyagilag támogatta a Zágrábi Magyar Egyetemi Hallgatók Kultúregyesületét. 1942. február 9-től behívott délvidéki magyar országgyűlési képviselő volt. 1944 novemberében követte a Törvényhozók Nemzeti Szövetségét Sopronba, majd onnan 1945 tavaszán Bajorországba távozott. A háború után a nyugati szövetségesek nem adták ki sem Magyarországnak, sem Jugoszláviának.

¹⁵ Trischler, Josef (Boróc, 1903. március 20. – ?, 1975. december 18.) német kisebbségpolitikus, a jugoszláv parlament tagja, a Német Gazdaszövetség egyik vezetője. 1942 és 1944 között a magyar parlament felsőházának a tagja. 1944 augusztusában a bácskai németekből megszervezte a Heimat-Schutz fegyveres alakulatokat. A háború után a Bundestag képviselője, a kitelepített dunai svábok egyik vezetője volt.

Franz Hamm¹⁶ élték túl a második világháborút, kerültek el a politikai pereket, s kezdtek új életet az emigrációban.¹⁷

Az ekkor az Innsbruck melletti Rumban élő Nagy Iván köré csoportosuló emigránsok – Falcione Árpád, Lindvay Nándor, Kalmár Tihamér, Korányi Elemér – politikai aktivizálódására és levélváltásainak a felfutására 1948 elején került sor. 1948 szeptemberében Nagy Iván, Barankovics István,¹⁸ Falcione Árpád, Stomfay Stitz János,¹⁹ Vértessy Károly,²⁰ Kalmár Tihamér, Teleki Béla²¹

¹⁶ Hamm, Franz (Verbász, 1900. március 18. – Bad Bodendorf, 1988. augusztus 5.) délvideki német politikus. Közgazdász tanulmányait Belgrádban, Bécsben, Heidelbergben és Mannheimban folytatta. Az újvidéki *Deutsches Volksblatt* újságírója, majd a Kulturbund lapjának, a *Volkswart*nak a szerkesztője volt. 1939-ben Sepp Janko mellett a náci irányba tolódtott Kulturbund egyik vezetője lett. 1942-től a magyar országgyűlés tagja volt. A világháború után a CDU tagjaként német parlamenti képviselő, 1950-től 1965-ig a szövetségi menekültügyi minisztérium szóvivője, közvetlenül halála előtt, 1987-ben a tübingeni, a Duna menti svábok történelmét és földrajzát kutató intézet egyik alapítója volt.

¹⁷ Lásd: Nagy Iván levele Varga Bélához a Délvidék kérdéséről. Rum bei Innsbruck, 1949. július 20. (Dévavári 2020, 879).

¹⁸ Barankovics István (Polgár, 1906. december 13. – New York, 1974. március 13.) magyar politikus. Jogi tanulmányait a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemen folytatta. A háború előtt a Bartha Miklós Társaság tagja volt. 1943-tól a *Magyar Nemzet* főszerkesztője. 1944 márciusában a német letartóztatás elől a budai ferences rendházba menekült. 1944 októberében a Keresztény Demokrata Néppárt egyik alapítója volt. 1945 májusában megválasztották a párt vezetőjének. 1947-ben országgyűlési képviselővé választották, 1948 júniusában tiltakozott az egyházi iskolák bezárása ellen. Előbb Ausztriában, majd 1950-től az Amerikai Egyesült Államokban élt a magyar emigráció egyik vezetőjeként.

¹⁹ Stomfay Stitz János/John Stomfay-Stitz (Nyitra, 1897. december 15. – Cleveland, 1985. november 1.) magyar politikus. Vegyész-mérnöki tanulmányait Budapesten végezte, szakterülete a méhészeti kémiaja volt. 1939 és 1944 között magyar országgyűlési képviselőként működött, és ezzel párhuzamosan 1942-től magántanárként oktatott a pécsi egyetem orvoskarán. 1945 után az Amerikai Egyesült Államokban, Cleveland környékén telepedett le. Az emigrációban a Magyar Nemzeti Bizottmány egyik alapítója, az Unió tagja volt.

²⁰ Vértessy Károly (Nagykároly, 1896. május 17. – ?) különítményes, magyar jobboldali politikus. A bécsújhelyi katonai akadémián végzett, az első világháborúban súlyosan megsebesült. A Tanácsköztársaság alatt ellenforradalmi szervezkedés vádjával letartóztatták, 1919 júniusában megszökött, majd a Prónay-különítmény tagja volt. 1925-ben vitézzé avatták. A második világháború alatt a Pharmacia Gyógyszerészeti Gyár Rt. igazgatója volt. 1945-ben a Független Kisgazdapárt színeiben nemzetgyűlési képviselővé választották. A budapesti néppüegység 1919-es szerepe miatt vizsgálatot indított ellene. 1946 novemberében kizárták az FKGP-ből, majd Párizsba szökött. 1947. július 4-én megfosztották képviselői mandátumától. 1949 és 1956 között a Magyar Nemzeti Bizottmány tagja.

²¹ Teleki Béla gróf (Kolozsvár, 1899. május 16. – New York, 1990. február 7.) erdélyi földbirtokos, jogi tanulmányait a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen végezte. 1936-ban az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület alelnöke. 1940 és 1944 között magyar országgyűlési képviselő, az Erdélyi Párt alapítója, majd elnöke. 1944-ben a kolozsvári Magyar Tanács egyik kezdeményezője. A szovjetek letartóztatták, majd átadták a magyar politikai rendőrségnek. 1945 októberében került szabadlábra, 1947-ben emigrált. Az Amerikai Egyesült Államokban élt, haláláig az elszakított magyar nemzetesetek kérdéskörével foglalkozott.

és Fáy István²² közösen írták alá azt a nyilatkozatot, amelyben támogatásukról biztosították a Varga Béla²³ katolikus pap vezetése alatt álló emigráns Magyar Nemzeti Bizottmány megalakítását.²⁴

Nagy Iván Teleki Bélával közösen még 1948 második felében látott hozzá egy olyan emigráns szervezet alakításához, amely a keresztény alapon álló politikusokat gyűjtötte össze.²⁵ A végül Magyar Kereszténydemokrata Unió nevet viselő szervezet élén Stomfay Stitz János, Bocsáry Kálmán,²⁶ Korányi Elemér, Kalmár Tihamér, Máriaffy Lajos,²⁷ Teleki Béla, Bonczos Miklós²⁸ és Nagy Iván állt.²⁹

²² Fáy István (Pozsony, 1881. január 5. – Buenos Aires, 1953. augusztus 10.) magyar politikus, Csanád vármegye főispánja. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Berlinben végezte. 1918–1919-ben a miskolci kerület közéleti kormánybiztosa, 1920-tól alispán, majd Csanád vármegye főispánja 1939-ig. 1939 és 1944 között országgyűlési képviselő, vallás- és közoktatásügyi államtitkár. 1944. október 15-én saját kérésére felmentették. 1945-ben emigrált, és Argentínában telepedett le.

²³ Varga Béla (Börcs, 1903. február 18. – Budapest, 1995. október 13.) katolikus pap, magyar politikus. Teológiai tanulmányait Győrött és Veszprémben végezte. 1929-től Balatonboglár plébánosa, 1937-től a Független Kisgazdapárt alelnöke. 1939 és 1944 között országgyűlési képviselő. 1945 áprilisában az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja, majd novembertől nemzetgyűlési képviselő. 1946. február 7-én az Országgyűlés elnökévé választották. 1947. június 2-án letartóztatása elől az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. A Magyar Nemzeti Bizottmány elnöke, 1951-ben a Szabad Európa Rádió egyik elindítója. 1990-ben a szabadon választott magyar országgyűlés alakuló ülésén mondott beszédet, 1991-ben hazatelepült.

²⁴ Dévavári 2020, 843–844.

²⁵ Borbándi Gyula minderről az 1949 elején megalakított Történelmi Magyar Alkotmány Alapján Álló Törvényhozók Csoportjával összefüggésben tesz említést. Lásd Borbándi Gyula. 1985. *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. 33. München: Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem (Bern).

²⁶ Bocsáry Kálmán (Zalaegerszeg, 1890 – ?) magyar politikus. Budapesten szerzett jogi oklevelet, 1939-től kormányfőtanácsos, a Magyar Élet Pártja színeiben országgyűlési képviselő, 1944 decembere és 1945 márciusa között a nyilas csonka-parlament, a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének tagja. Az 1947. augusztus 20-i altöttingi országgyűlés egyik szervezője, az ott felállított kormány igazságügyi minisztere volt.

²⁷ Máriaffy Lajos (Marosszentgyörgy, 1894. szeptember 21. – Iglis [Innsbruck része], 1971. december 13.) erdélyi magyar politikus. Bécsben szerzett jogi oklevelet. 1918-ban Marosszentgyörgyön átvette megmaradt birtokai kezelését. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyetel alelnöke volt, a Romániai Magyar Népközösségen belül a sportot felügyelte, 1940-től erdélyiként a felsőház tagja. 1945 után Ausztriában telepedett le, az emigrációban az Unió csoport egyik alapítója volt.

²⁸ Bonczos Miklós (Nagyszalonta, 1897. szeptember 16. – Buenos Aires, 1971. augusztus 16.) politikus, Magyarország belügyminisztere. A Ludovikán hadnagyi rangban végzett, majd Budapesten jogi oklevelet szerzett. 1933-ban Csongrád vármegye tisztifőügyészévé választották, 1933-tól előbb megyei helyettes pártelnök, majd megyei pártelnöke a Nemzeti Egység Pártja Csongrád megyei szervezetének. 1937-től Csongrád vármegye főispánja, 1938 és 1942 között országos árvízvédelmi és menekültügyi kormánybiztos, belügyi államtitkár. 1939-től országgyűlési képviselő, 1942. július 14. és 1944. augusztus 7. között igazságügyi államtitkár, majd 1944. október 12-ig a Lakatos-kormány belügyminisztere volt. A második világháború után Argentínában telepedett le, 1965 és 1970 között az argentinai Erdélyi Bizottság elnöke.

²⁹ Lásd: Nagy Iván levele Közi Horváth Józsefhez a katolikus emigrációról. Rum bei Innsbruck, 1949. szeptember 8. (Dévavári 2021, 71).

A Magyar Kereszténydemokrata Unió, amely zömében az 1918-ban elcsatolt, majd 1938 és 1941 között az anyaországhoz visszatért területek emigráns politikusait fogta össze,³⁰ a Magyar Nemzeti Bizottmánnyal való kooperációban gondolkodott, s kezdetben Varga sem zárkózott ettől el, sőt határozottan kereste is az együttműködést. A Magyar Kereszténydemokrata Unió tehát nem a Nemzeti Bizottmány alternatív, rivális szervezeteként jött létre, hanem alapvetően az 1939-es konzervatív és az elcsatolt területekről származó törvényhozók érdekérvényesítő szervezeteként. Erre utal az is, hogy 1949 márciusának végén Varga Béla arra kérte Nagyot, hogy Telekivel állítsanak össze egy objektív memorandumot az emigráció helyzetéről, a különböző politikai csoportokról, azok programjairól, vezetésükről, sajtójukról és erejükről, továbbá, hogy a memorandumban fogalmazzák meg az akkori Nemzeti Bizottmánnyal kapcsolatos kritikájukat, s tegyenek észrevételeket annak újjászervezési módjára is.³¹

Nagy Iván a délvidéki törvényhozók nevében a fentebb említett támogató Nyilatkozat aláírása után szinte azonnal kérte Vargától annak a pontosítását, hogy a Nemzeti Bizottmány működése közjogi értelemben mely területeket fedte le, majd levelét azzal zárta, hogy

[...] amennyiben akár az Általad képviselt Magyarország területe a Délvidéket is magába foglalja, akár pedig a magyar nemzet Általad képviselt meghatározása a délvidéki lakosság teljes egészét, vagy annak egyes csoportjait felölelné, légy szíves arról tájékoztatni, hogy miképpen jut ez a tény a Nemzeti Bizottmány személyi összetételében kifejezésre.³²

Csakhogy a Magyar Nemzeti Bizottmányt 1949-ben végül az emigránsok összefogása mellett alapvetően azzal a céllal alapították meg, hogy demokrata ellenpólust jelentsen a Magyarországon regnáló kommunista hatalommal szemben. A Magyar Nemzeti Bizottmány hivatalosan az amerikai magánalapítású, ám az Amerikai Központi Hírszerzés, a CIA által támogatott és pénzelt Szabad Európa Bizottmány (*Committee for a Free Europe*) osztályaként jött létre. Az Amerikai Egyesült Államok kormánya azonban a nagyjából száztagú Bizottmányt viszont nem tekintette emigráns parlamentnek, s a 11–13 tagú Végrehajtó Bizottságot sem menekült kormánynak. Elsősorban azért nem, mert ehhez meg kellett volna vonniuk a bizalmat a fennálló budapesti kormánytól, azaz meg kellett volna szakítani vele a diplomáciai kapcsolatot. A Magyar Nemzeti Bizottmány az emigráns irányzatok egészét úgy akarta egységes szervezetként

³⁰ Programját lásd: *A Magyar Kereszténydemokrata Unió programja* (Dévavári 2021, 90–94).

³¹ *Varga Béla levele Nagy Ivánhoz*. New York, 1949. március 24. (Dévavári 2021, 63).

³² Dévavári 2020, 856–857.

képviselni, hogy annak összetételéből kihagyta a szélsőjobboldali és a szélsőbaloldali személyeket. A közel száz tagot számláló Magyar Nemzeti Bizottmány lényegében tanácskozó testület volt, tényleges működést a Végrehajtó Bizottság, a kvázi emigráns kormány fejtett ki.³³

A Nemzeti Bizottmány szervezése a magyar emigráción belüli törésvonalak, a 45-ösök és a 47-esek közötti ideológiai ellentétek miatt vontatottan haladt előre,³⁴ s ebben a kérdésben az elcsatolt területek, így a Délvidék kérdése is értelemszerűen marginalizálódott, ezért Nagy Iván 1949 júliusában újabb levélben kereste fel Vargát, amelyben miután felhívta a figyelmét a második világháború végén Jugoszláviában elkövetett magyarellenes népirtásra, jelezte azt is, hogy

[...] szomorúan tapasztaljuk, hogy a Bizottmány és végrehajtó bizottsága működésében eddig a megszállt területek és azok lakosságának sorsa nem szerepel, vagy legalábbis nem tudunk róla. Sőt azt se tudjuk, hogy pl. a Délvidék vagy annak lakossága milyen módon van képviselve a Bizottmányban. [...] Ez alkalommal azzal a Tiszteletteljes kérdéssel fordulok Hozzád, hogy szíves volnál értesíteni arról, hogy Te, mint a Nemzeti Bizottmány elnöke a jelenleg szabad földön élő volt délvidéki törvényhozók közül kiket tekintesz a Bizottmány tagjainak. [...] A Bizottmány feladatköre a magyar nemzet külpolitikai érdekeinek védelme s ebben nagy szerepet játszik a megszállt területek és az ottani lakosságok sorsának kérdése is! Ismeretes előtted az a tragédia, amelynek részesei és szenvedő alanyai az ezeken a területeken lakó magyarok. A Bizottmány munkájának az a része, amely ezekkel a kérdésekkel kapcsolatos, nyilvánvalóan kiegészítésre szorul. Ennek ellenére nemcsak hogy mi, választott törvényhozók nem kaptunk a mai napig hivatalos értesítést arról, hogy a Bizottmány munkájába bekapcsolódhatnánk, de még azt se tudjuk, hogy ki volna esetleg kívülünk ezzel a kérdéssel a Bizottmány vagy a Bizottság részéről megbízva.³⁵

II.

A délvidéki magyar képviselők, de a határokon túlra szakadt magyarság egészének az ügyében a Magyar Nemzeti Bizottmányban azonban a követke-

³³ Szeredi Pál: „Magyarország földalatti leleplező anyag van a birtokomban...” Kovács Imre Pap István-hoz írott levele 1951-ből. In *Betekintő* 7. (2013) 1. sz. 3; Hajabácsné Dobos Klára: *A Magyar Nemzeti Bizottmány működése két ÁVH-figyelő dosszié tükrében*. <https://ntf.hu/index.php/2018/09/07/a-magyar-nemzeti-bizottmany-mukodese-ket-avh-figyelo-dosszie-tukreben/> (2022. júl. 7.).

³⁴ Lásd Borbándi 1985, 3–134.

³⁵ Dévavári 2020, 878–879.

ző hónapokban sem történt lényegi elmozdulás. Az idő előrehaladtával Nagy Ivánnak – aki maga is komoly ambíciókat fogalmazott meg, hogy bekerüljön az MNB Végrehajtó Bizottságába, majd annak az egyik vezetője legyen – ez első-sorban azért okozott gondot, mert így nem tudott a maga számára egy olyan mérvadó, a nyugati nagyhatalmak által is elismert emigráns magyar szervezetet a háta mögé felsorakoztatni, amelynek révén az akkori – első-sorban amerikai – döntéshozók és közvélemény előtt is ismertethette volna mindazokat a tragikus eseményeket, amelyek 1944 második felétől a szülőföldjén lejátszódtak.

A fennmaradt iratokból tudjuk, hogy Nagy ekkor is, később is módszeresen és rendszeresen gyűjtötte, dokumentálta az 1944 második felétől az új jugoszláv államhatalom által a bácskai magyarok és németek sérelmére elkövetett, az újabb impériumváltás után etnikai tisztogatásokba, sőt a délvidéki németek esetében egyenesen népiirtásba torkollott bűncselekményeket. A rendelkezésére álló iratokból több összefoglalót és memorandumot is írt.

Falcone Árpád 1949 kora tavaszán Argentínába költözött,³⁶ 1951 májusában pedig Nagy Iván és családja kapott bevándorló vízumot az Amerikai Egyesült Államokba.³⁷ Ekkorra már a Nemzeti Bizottmány Végrehajtó Bizottságában az Eckhardt Tibor³⁸

³⁶ Lásd: *Falcone Árpád levele Nagy Ivánhoz az argentinai útról*. Buenos Aires, 1949. április 6. (Dévavári 2020, 871–877).

³⁷ Az amerikai kongresszus 1948. június 25-én engedélyezte a kelet-európai menekültek bevándorlását és letelepedését. Ennek következtében ebből a régióból két év alatt 202.000 fő érkezett az Amerikai Egyesült Államokba. A bevándorlás feltétele volt az ún. „assurance”, vagyis egy amerikai állampolgár eskü alatt tett nyilatkozata arról, hogy a bevándorlót személyesen fogja segíteni, s az nem lesz az állam terhére. Az Amerikai Egyesült Államokban történő letelepedést ugyanakkor nehezítette, hogy arra csak a menekültként történt hivatalos elismerés után nyílt lehetőség. Sok esetben a magyarokat „volt ellenségként” kezelték, ezért többször előfordult, hogy az IRO megtagadta egy-egy adott személy regisztrálását. A nyilasok és a háborús bűnösök, valamint kezdetben azok a katonák, akik fegyverrel harcoltak az amerikai hadsereg ellen, nem nyerhettek bebocsátást az Egyesült Államokba. 1950-től már az egykori katonák is kérvényezhették a beutazást a Müncheni Magyar Irodán keresztül, de ügyüket egy külön IRO-bizottság is felülvizsgálta – amíg Varga Béla közbenjárására azt meg nem szüntették. Várady Béla adatai szerint az 1948-as és 1950-es úgynevezett Displaced Persons-törvények következtében 16.718 magyar „dipi” telepedett le az Egyesült Államokban, akikhez az 1952-es McCarran-Walter Act és az 1953-as Refugee Relief Act nevű törvények következtében még további (mintegy 9500) bevándorló csatlakozott. Adatai szerint az amerikai magyar politikai emigráció közel 60%-át a 45-ös emigránsok tették ki. Lásd Baráth Magdolna: *Menekültekből emigránsok*. In *Múltunk*, 63. (2018) 4. sz. 43–45; Várady Béla: *Az 1956-os magyar forradalom és az amerikai magyar politikai emigráció*. In *Valóság*, 50. (2007) 5. sz. 87–88; Dévavári 2021, 54–55.

³⁸ Eckhardt Tibor (Makó, 1888. október 26. – New York, 1972. szeptember 10.) magyar politikus. 1908-ban Budapesten szerzett jogi oklevelet, vármegyei tisztviselőként dolgozott. 1919 és 1920 között az aradi, majd a szegedi ellenforradalmi kormányok sajtóreferense. 1922-ben a Keresztény Kisgazdapárt színeiben országgyűlési képviselő. Az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik alapítója, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt vezetője és a Magyar Revíziós Liga alelnöke. 1930-tól a Független Kisgazdapárt tagja, 1932 és 1940 között alelnöke. 1940-ben Horthy Miklós és Teleki Pál megbízásából az Amerikai Egyesült Államokba utazott, hogy a német orientáció ellensúlyozására

és Bakách-Besseney³⁹-féle jobboldali, valamint a Nagy Ferenc⁴⁰ – Peyer Károly⁴¹ – Pfeiffer Zoltán⁴²-féle szárny közötti konfliktusok annyira elmérgesedtek, hogy

► kapcsolatokat építsen ki az angolszász hatalmakkal. A háború alatt végig ott tartózkodott, 1945 után a magyar politikai emigráció egyik vezetője, a Magyar Nemzeti Tanács egyik szervezője volt.

³⁹ Bakách-Besseney György (Budapest, 1892. április 14. – New York, 1959. február 19.) magyar diplomata. Jogot tanult Budapesten és Bécsben. 1912-től Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye szolgabírája, az első világháborúban huszártisztként teljesített szolgálatot. A háború után a római, majd a bécsi követségi szolgálat titkára, 1926-tól a Külügyminisztérium politikai osztályának helyettes vezetője, 1934-től vezetője volt. 1938-tól belgrádi, 1941-től vichyi, 1943-tól berni követ volt. 1944. március 12-én tisztségéről lemondott. 1944 augusztusától a magyar kormány és a nyugati hatalmak közötti fegyverszüneti tárgyalások közvetítője volt. 1946-tól az Amerikai Egyesült Államokban élt, a Magyar Nemzeti Bizottság végrehajtó bizottsága és a külügyi bizottság elnöke volt.

⁴⁰ Nagy Ferenc (Bisse, 1903. október 8. – Herndon, Virginia, 1979. június 12.) kisgazdapárti politikus, Magyarország miniszterelnöke. Saját erejéből képezte magát, 1924-ben belépett az Egységes Pártba, 1928 és 1930 között a párt Baranya vármegyei alelnöke volt. Miután onnan kilépett, Tildy Zoltánnal megszervezte a Független Kisgazdapártot. 1930 és 1945 között annak főtitkára volt. 1939-ben Baranya vármegye listájáról lett országgyűlési képviselő. 1944. április 12-én a Gestapo letartóztatta. 1944. október 10-én szabadult, majd illegálisba vonult. 1945 áprilisában az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja, 1945. augusztus 20-án az FKGP elnöke. 1945. május 11. és november 15. között újjáépítési miniszter, 1945. november 29. és 1946. február 5. között a Nemzetgyűlés elnöke. 1946. február 4. és 1947. május 31. között magyar miniszterelnök. 1947. május 28-án személyi titkárát letartóztatták, őt június 1-jén Svájcban lemondásra kényszerítették. 1947. június 3-án az FKGP kizárta a pártból, október 7-én megfosztották állampolgárságától is. A Magyar Nemzeti Bizottság egyik alapítója, 1955–1956-ban annak alelnöke. 1957-ben a strasbourgi Magyar Forradalmi Tanács intézőbizottságának tagja, 1958-ban a Magyar Bizottság tagja volt.

⁴¹ Peyer Károly (Városlőd, 1881. május 9. – New York, 1956. október 25.) magyar szociáldemokrata politikus. Géplakatosnak tanult, a századfordulótól a szakszervezeti mozgalom, 1911-től a Szociáldemokrata Párt vezetőségi tagja. 1918 novemberében élesen ellenezte a szociáldemokraták beolvadását a Kommunisták Magyarországi Pártjába. A Károlyi-, majd a Berinkey-kormány bányauügyi kormánybiztosa. A Tanácsköztársaság bukása után alakult ún. szakszervezeti Peidl-kormányban 1919. augusztus 1. és 1919. augusztus 6. között magyar belügyminiszter volt. Az 1919. november 24-én alakult koalíciós Huszár-kormányban munkaügyi és népjóléti miniszter volt. 1920. január 16-án lemondott, és Ausztriába emigrált. 1921-ben hazatért, majd kulcsszerepet játszott az ún. Bethlen-paktum megkötésében. 1922 és 1944 között országgyűlési képviselő. 1947-ben kizárták a Szociáldemokrata Pártból, utána az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. 1948. február 16-án a népbíróság kémkedés vádjával távollétében nyolcévi fegyházbüntetésre ítélte. Az emigrációban a Magyar Nemzeti Bizottság végrehajtó bizottságának tagja és bizottsági elnöke volt.

⁴² Pfeiffer Zoltán (Budapest, 1900. augusztus 15. – New York, 1981. augusztus 16.) kisgazdapárti politikus. A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemen 1923-ban szerzett jogi diplomát, 1928-ban ügyvédi és bírói vizsgát tett. 1931-től a Független Kisgazdapárt tagja, 1936-tól a párt ügyésze. 1943-ban jelentős szerepet játszott a Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt megegyezésének előkészítésében, amelynek egyik legfontosabb eleme a kommunistáktól való távolságtartás volt. A nyilas hatalomátvétel után Bajcsy-Zsilinszky Endrével a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának egyik szervezője volt. 1945-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjává választották, az 1945-ös választások után az FKGP frakciójának tagja lett. 1947-ben kilépett a pártból, és megalapította a Magyar Függetlenségi Pártot. Az 1947-es választásokon pártja 49 mandátumot szerzett, de eredményüket a kommunisták bírósági úton megtámadták. 1947 novemberében mentelmi jogát felfüggesztették, ezt követően az Amerikai Egyesült Államokba emigrált.

lényegében a Végrehajtó Bizottság munkája is ellehetetlenült. Az Eckhardt Tibor és Nagy Ferenc közötti éles és áthidalhatatlan személyi ellentétet pedig Varga Béla sem tudta már kezelni. Mindez a Nemzeti Bizottmányra is kivetült, s elkerülhetetlennek tűnt a két tábor közötti konfliktusok további elmélyülése. A feszültségek később sem oldódtak, s az év második felében a helyzet addig fajult, hogy már nem is lehetett megtartani a Nemzeti Bizottmány Végrehajtó Bizottságának üléseit. Varga pozícióját erőteljesen veszélyeztette az is, hogy Sulyok Dezső⁴³ háttértárgyalások révén gyakorlatilag egyesítette az emigráció baloldali csoportjait, s megnyerte az amerikai kormányzat egyes befolyásos döntéshozóinak támogatását is.

[...] Terveik szerint be kívánják jelenteni, hogy ők a valódi emigrációs képviselő és igénylik a N. B. helyét, az azzal járó javadalmakkal. Nem valószínű, hogy a Free Europe Varga Bélát ejtse. A Sulyok-féle terv alig jelentene egyebet, mint a mai N. B.-t Eckhardt és B. Besseney nélkül és a Sulyokkal megfejtelt és általa irányított végrehajtóbizottságot.⁴⁴

A feszültségek azonban nem csak a jobb és bal közötti hatalmi harcokban csúcsozódtak ki. A Nemzeti Bizottmányban továbbra sem történt érdemi előrelépés az idegen impériumok fennhatósága alá szakadt magyar képviselők felvételének ügyében, de a kapcsolatokat az is terhelte, hogy az utódállamok által a magyar kényszerkisebbségek ellen elkövetett megtorlások továbbra is tabunak számítottak. Ennek oka elsősorban az volt, hogy a Magyar Nemzeti Bizottmány csak egy volt az Amerikai Egyesült Államokban felállított közép-európai emigráns szervezetek közül. A cseh és a szlovák, a román emigráns szervezetek azonban a két világháború közötti határokon gondolkodtak, egyedül a délszlávoknál merült fel konkrétan a második jugoszláv állam létének az adott formában fennálló megkérdőjelezése. Ekkorra már az is egyértelművé vált, hogy a kisebbségbe

⁴³ Sulyok Dezső (Simaházapuszta, 1897. március 28. – New York, 1965. május 18.) magyar kisgazda politikus. Az első világháborúban az olasz és az orosz fronton harcolt. Budapesten szerzett jogi oklevelet, 1924-ben Pápán ügyvédi irodát nyitott. 1926 és 1931 között a kormányt támogató Keresztény Szociális Gazdasági Párt választmányi tagja. 1931-től rövid ideig a kormányzó Egységes Pártban politizált. 1935-ben a kormánypárt támogatásával nyert országgyűlési mandátumot. 1938-ban az országgyűlésben ő tette szóvá Imrédy zsidó származását. 1939 és 1944 között ismét országgyűlési képviselő, elutasította a szélsőséges nézeteket. 1943-ban a Független Kisgazdapárt polgári tagozatának a társelnöke lett. 1944 áprilisában letartóztatták, Mindszenty József intervenciójára szabadon engedték. A nyilas hatalomátvétel után bujkált. 1945-ben az Ideiglenes, majd a Nemzetgyűlés tagja lett. A Népbíróságon az Imrédy-per vádlója volt. 1946 márciusában kizárták a Kisgazdapártból, 1947 szeptemberében előbb Ausztriába, majd az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. 1949 és 1950-ben a Nemzeti Bizottmány Végrehajtó Bizottságának a tagjaként a belügyi osztály vezetője. 1950-ben kilépett az MNB-ből, majd az *Amerikai Magyar Népszava* szerkesztője lett.

⁴⁴ *Teleki Béla szigorúan bizalmas levele Ivánnak.* New York, 1952. január. 11.

került magyarság ügye elsősorban az adott nagyhatalmi konstelláció függvénye volt, ezért a határok kérdésének feszegetése a Magyar Nemzeti Bizottmány teljes elszigetelődését eredményezte volna.⁴⁵

A hagyaték levelei tanúskodnak arról, hogy a kérdés bolygatásától a Magyar Nemzeti Bizottmány működését biztosító amerikai kormányzat is határozottan elzárkózott. Az Amerikai Egyesült Államok kormánya ugyanis abban volt érdekelt, hogy fenntartsa az európai emigránsok kohézióját jelentő orosz- és bolsevizmusellenességet. Ilyen megfontolásból határozottan az amerikai érdekeket sértette az európai emigráció egymással szembeni múlt és jelenlegi sérelmeinek, valamint a határok kérdésének nyilvános és közéleti tematizálása. A kisebbségi kérdés háttérben maradásához az is jelentősen hozzájárult, hogy az elcsatolt területekről származó magyar menekülteket az őket befogató nyugati országok jogilag az utódállamok állampolgárainak tartották, s ezért szinte kivétel nélkül azok bevándorlási kontingensein kaphattak bevándorlási engedélyt. A Magyar Nemzeti Bizottmányon belüli konfliktusok mellett a fenti jogi tény, illetve a nagyhatalmaknak a kérdéshez való hozzáállása döntően hozzájárult ahhoz, hogy 1952-től az erdélyi⁴⁶ és a felvidéki magyarok⁴⁷ sorra alakították meg a saját emigrációs szervezeteiket.

⁴⁵ Szerencsés Károly: Életfogytiglani emigráció: Kínpad, börtön, vagy emigráció. In *Rubicon Történelmi Magazin*, 19. (2008) 1. sz. 21.

⁴⁶ Az 1945 után kivándorolt, ún. „nemzeti emigráció” körébe tartozó erdélyi származású magyarok a Magyar Nemzeti Bizottmánytól függetlenül 1952 tavaszán kezdték el saját csoportosulásuk megalakítását. A szervezkedés Páll György akkori clevelandi gyári munkás – korábban az Erdélyi Párt kolozsvári pártközpontjának vezetője, titkára – javaslatára indult el. A szeptember 7-én, a clevelandi Szent Mihály egyházközség nagytermében tartott összejövetel Szakáts I. Jenő vezetése alatt zajlott le, s mondta ki az Amerikai Erdélyi Szövetség megalakulását. Az Amerikai Erdélyi Szövetség megalakulásakor három célkitűzést jelölt meg: 1. Összeköttetést biztosítani az emigrációban élő erdélyiek között, ápolni az összetartozás érzését, és ébren tartani Erdély ügye iránti érdeklődésüket; 2. Szót emelni Erdély és az elnyomott erdélyi magyarság ügyében; 3. Felvilágosító munkát végezni Erdély ügyében Nyugaton. A Szövetség 1955-től az Amerikai Magyar Szövetség (AMSZ) keretében, annak tagszervezeteként működött, tényleges vezetője haláláig Teleki Béla, majd Bálint Károly volt. Történetét lásd Herman Gabriella: Az Amerikai Erdélyi Szövetség európai tevékenysége, 1958–1976. In *Pro Minoritate* 24. (2015) 4. sz. 119–141.

⁴⁷ A felvidéki magyarok 1950 júniusában alapították meg a Csehszlovákiai Magyar Nemzeti Bizottmányt. Székhelye Rómában volt, szorosan együttműködött a Csehszlovákiai Magyar Jogvédő Irodával. Elnöke Szilassy Béla, a csehszlovák szenátus volt képviselője, alelnöke pedig Szent-Iványi Gábor volt. A szervezet együttműködött a Magyar Nemzeti Bizottmánnyal, valamint a cseh és szlovák emigráns formációkkal. 1952-ben a felvidéki magyarságot sújtó sorozatos jogfosztásokat feltáró memorandumot nyújtott be az Egyesült Nemzetekhez. Működését a rendszerváltoztatás után is folytatta.

III.

Nagyjából két héttel az Erdélyi Szövetség megalakulása után Homonnay Elemér,⁴⁸ akivel Nagy elsősorban az emigráns sajtóban közölt publicisztikai írásai és tanulmányai miatt tartotta ekkor már évek óta a kapcsolatot, az ügyben kereste fel Nagyt, hogy az események ilyen alakulása következtében egyre sürgetőbbé vált az ún. Délvidéki Szövetség megalakulása, „annál is inkább, mert a Délvidéki Szövetségre igen sok és lényeges feladat megoldása vár”.⁴⁹ Arról is értesítette, hogy az ügyben már számos levelet váltott, s Falcione Árpád is osztotta a véleményét, aki hajlandóságot mutatott arra, hogy kezébe vegye annak a megszervezését. Nagyt pedig arra biztatta, hogy változtassa meg az eddigi elutasító álláspontját,⁵⁰ s ő is mihamarabb kapcsolódjon be a munkába.⁵¹

Pár nappal később, 1952. szeptember 26-án Homonnay már arról írt, hogy időközben őt levélben felkereste Lebach Antal,⁵² aki arról tájékoztatta, hogy a Felvidéki és az Erdélyi Szövetség hatására a délvidékiek is mozgolódni kezdtek,

⁴⁸ Homonnay Elemér (Isaszeg, 1910. november 11. – Cleveland, 1986 novembere) mérnök, magyar emigráns politikus. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Münchenben folytatta, majd fizikatanárként dolgozott. A második világháború után előbb Párizsba, azután az Amerikai Egyesült Államokba emigrált, Clevelandban telepedett le. A General Electricnél dolgozott mérnökként. A nyugati emigráns folyóiratok állandó szerzője volt, számos cikkében foglalkozott a délvidéki és a csehszlovákiai magyar kisebbséggel. 1954 októberében a Délmagyarországi Felszabadító Tanács egyik alapítója, Lebach Antal mellett annak egyik vezetője volt. 1957-ben egy húszoldalas angol nyelvű röpiratban hívta fel a világ figyelmét a délvidéki magyarok elleni partizán megtorlásokra. Hagyatékát a Cleveland Hungarian Heritage Museum őrzi.

⁴⁹ Homonnay Elemér levele Nagy Ivánnak a Délvidéki Szövetség megalakításának szükségességéről. Cleveland, 1952. szeptember 14.

⁵⁰ A hagyatéki leveleiből tudni lehet azt, hogy Nagy Iván komolyan ambicionálta a Magyar Nemzeti Bizottmány végrehajtó bizottságába való bekerülését, s 1952 végéig következetesen ellenezte az elcsatolt területeken élő magyarok önálló politikai szerveződését. Úgy vélte, hogy a magyar kérdés egészét, így az idegen államok impériuma alatt élő magyarságot is alapvetően az MNB-nek kell képviselnie.

⁵¹ Homonnay Elemér levele Nagy Ivánnak a Délvidéki Szövetség megalakításának szükségességéről. Cleveland, 1952. szeptember 14.

⁵² Lebach Antal/Anthony Lebach (? , 1909. május 2. – Cleveland/Rocky River, 2004. július 1.) délvidéki földbirtokos család sarja, amerikai magyar orvos, emigráns politikus. A topolyai nagybirtokos Lebach család tulajdonában volt a híres andrásnépi (zobnaticai) méntelep. Testvére, Lebach Gyula 1941 júliusában a Szabadkára látogató Bárdossy miniszterelnök vendéglátója volt. Lebach Antal orvosként teljesített frontszolgálatot a második világháborúban, majd az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. Clevelandban élt, 1954-ben a Délmagyarország Felszabadító Tanácsa alapítója, annak elnöke volt egészen a kilencvenes évekig. 1964-ben Josip Broz Tito amerikai látogatására időzítve került kiadásra Homonnay Elemér *A Tito kommunista partizánjai által elkövetett kegyetlenségek* című munkája, amelyhez Lebach írta az előszót. Az 1950-es évek közepétől mint a Délmagyarország Felszabadító Tanács elnöke évtizedekig aktív szerepet töltött be a magyar emigrációban, rendszeresen jelentek meg cikkei, illetve vett részt a különböző emigrációs rendezvényeken. 1973. január 7-én a *Katolikus Magyarok Vasárnapja* lapban Titeli Józseffel és Homonnay Elemérral közösen írt cikkében hosszasan méltatta az 1972 decemberében elhunyt Nagy Ivánt.

s az akkor Innsbruckban élő Lengyel Ferenc⁵³ vezetésével egy hasonló szervezet szeretnének megalapítani.⁵⁴

Nem sokkal később az is egyértelművé vált, hogy az MNB-ben való beharcok során a trianoni határokon kívül élő magyar közösségek emigrációs szerveződésének az ügye immáron a magyar emigráció legfelsőbb köreit is foglalkoztatta. 1952. december 6-án Homonnay Eckhardt Tibor két nappal előbb szóban elmondott üzenetét tolmácsolta Nagynak. Eckhardt szerint ekkor már egyáltalán nem volt reális a Nemzeti Bizottmányban a határon túli magyarság képviselésének rendezése, és ezért ő maga is határozottan azt tartotta kívánatosnak, hogy mihamarabb jöjjenek létre a területi alapon szerveződő magyar szövetségek, s kezdjék meg az érdemi munkát. Homonnay arra is rámutatott, hogy a bácskai/délvidéki magyar emigráció megszervezését az is sürgetővé tette, hogy időközben újabb kapcsolatfelvételre került sor a magyar, illetve a horvát és a szerb emigráns csoportok között, ráadásul egy olyan időpontban, amikor a bácskai magyar emigráció soraiban is megindult a klikkesedés, sőt az eltérő mozgású szervezkedés is. A Várady Imre⁵⁵ bizalmi körébe tartozó Lengyel Ferenc ekkor már egyértelműen megkezdte a köztársaságpárti balszárny szervezését, míg Falcione Árpád Argentínában a mérsékelt jobboldaliakat hívta egy zászló alá.

Ugyanakkor Jocić⁵⁶ úgy véli,⁵⁷ hogy a különféle vonalak kísérletei ellenére neki csak akkor lenne bizalma a magyar délvidéki politika őszintesé-

⁵³ Lengyel Ferenc/Frank J. Lengyel (Szabadka, 1907. május 24. – Sarasota, Florida, 2005. október 17.) délvidéki magyar jogász, politikus. A Zágrábi Egyetem jogi karán tanult. Később belgrádi magyar ügyvéd, a második világháború előtt Várady Imre bizalmasa, szenátori irodájának vezetője. Az 1939. február 1-jén a magyar sérelmek orvoslására felállított Népiroda egyik vezetője, 1941 és 1944 között Szabadka Város főügyésze volt. 1948-ban emigrált, majd Floridában telepedett le, részt vett a Délmagyarország Felszabadító Tanácsa működésében.

⁵⁴ *Homonnay Elemér levele Nagy Ivánnak a délvidéki szervezkedésről.* Cleveland, 1952. szeptember 26.

⁵⁵ Várady Imre (Katalinfalva, 1867. március 11. – Nagybecskerek, 1959. március 6.) délvidéki magyar ügyvéd, politikus. Jogi tanulmányait Budapesten végezte, majd Nagybecskereken nyitott ügyvédi irodát. 1905-től az ellenzéki Függetlenségi Párt országgyűlési képviselője. Ebben az időben jó kapcsolatot épített ki a délvidéki szerbekkel, 1914-ben ő látta el a letartóztatott és internált szerbek jogvédelmét. Az impériumváltás után a Magyar Párt egyik alapítója, annak legbefolyásosabb, mérsékelt politikusa. 1927-től országgyűlési képviselő, 1939-ben jugoszláv szenátor volt. A második világháború alatt nem folytatott politikai tevékenységet, 1945-ben rövid tisztségvállalás után véglegesen visszavonult a közéletől.

⁵⁶ Jocić, Eugen (Nagybecskerek, ? – Párizs, 1969) vajdasági szerb autonomista, majd függetlenségpárti politikus, a Vajdasági Mozgalom egyik vezetője. A második világháború utolsó szakaszában a berendezkedő új államhatalom titkosszolgálatába – az OZNA – 1944 decemberében letartóztatta, 1945. június 25-én a Népbíróság négy év szigorított, munkatáborban letöltendő ítéletet szabott ki rá. Jocić kalandos körülmények között már 1945. szeptember 30-án megszökött, előbb Pomázra menekült, majd Párizsban telepedett le. 1948-ban Párizsban megkezdte mozgalmát újjászervezését. 1958-ban az ún. Salzburgi nyilatkozat egyik aláírója volt, amely Vajdaságot horvátországi, romániai és magyarországi területekkel kibővíve a Közép-európai Föderáció és a leendő Európai Unió föderális tagállamaként határozta meg.

⁵⁷ Eugen Jocić, Nagy Iván és délvidéki politikusok, valamint a magyar és a szerb emigráció közötti kapcsolatokról bővebben lásd Dévavári 2021, 19–21, 52–54, 105–115.

gében, ha a vezetés a Te kezében lenne, azaz, ha Te állnál a Délvidéki Szövetség élén. Hasonlóan vélekedik Balla Pál⁵⁸ is, valamint a délvidékiek jobbszárnya [...], s ezért [...] arra kérlek tehát, gondold át a tennivalókat s az újév elejére tedd meg a kezdeményező lépéseket.⁵⁹

Csak részleteiben tudjuk rekonstruálni, hogy Nagy mit válaszolt ezekre a levelekre, így biztosan csupán azt állíthatjuk, hogy egészen biztosan komoly kifogásai voltak Homonnay híreivel kapcsolatban, s nem volt hajlandó egy új szervezkedés élére állni. Minderre többek között Homonnay újabb, 1953. február 7-én keltezett leveléből, illetve az arra február 13-án Nagy által adott válaszából következtethetünk. Homonnay ebben a levelében azt írta, hogy

azt gondolom, hogy Te azért nem tettél erről említést, mert elvben nem helyesled ezt, de azt hiszem, az általános óhajnak már mielőbb Te is engedsz, s végre kézbe fogod a Szövetség megszervezésének ügyét. Azt gondolom, hogy egyéb elképzeléssel ellentétben Te azt az álláspontot vallod, hogy a Szövetségben már megalakuláskor benne kellene lenniök a nemzetiségek képviselőinek is, így a szerbek részéről J-nak,⁶⁰ aki Melletted mint elnök mellett alelnökök lennének – egy magyar, egy német és bunyevác. [...] Ugyancsak nem értek egyet azzal a felfogással, s azt hiszem, ezt Te sem vallod, hogy a Szövetség óvatosan kerülje a területi kérdések felvetését, hanem maradjon csak a kommunizmus elleni harc és a délvidéki népek közötti harmónia szolgálatában. E célból semmi szükség nincsen a szövetségre.

Ezt követően Homonnay vázolta azt a készülő autonómia-tervezetét, amelyet véleménye szerint a Délvidéki Szövetségnek képviselnie kell majd. Arról írt, hogy ennek értelmében, a délvidéki szerbség a terület Magyarországhoz történő visszacsatolása után a magyar állam keretén belül kulturális és egyházi autonómiát kapna, amelynek a fő letéteményese a Magyarországi Szerbek Kultúrszövetsége lenne. Ezzel párhuzamosan a szerb egyház, a Kultúrszövetség és egy konkrétan nem definiált Szerb Tanács három-három képviselője helyet kapna a magyar törvényhozás felsőházában, míg a kormányzatban a szerbség érdekeit egy kinevezett tárca nélküli szerb miniszter képviselné. Homonnay tervezetében azonban a délvidéki németek nem kaptak helyet.⁶¹

⁵⁸ Balla Pál (? , 1894 – Victory Mills, 1969) magyar kormánytisztviselő. Délvidékről származott, az 1930-as években a Külügyminisztériumban dolgozott, utána a Miniszterelnökség II. Osztályának délszláv referense, majd a külföldön élő magyarok nemzeti gondozására vonatkozó ügyekkel foglalkozó II/b. Ügyosztály vezetője 1944-ig. A háború után Kanadában, majd az USA-ban élt. A clevelandi Délmagyarország Felszabadító Tanácsa egyik alapító tagja volt.

⁵⁹ *Homonnay Elemér levele Nagy Ivánnak*. Cleveland, 1952. december 6.

⁶⁰ Eugen Jocićnak.

⁶¹ *Homonnay Elemér levele Nagy Ivánnak az eltérő koncepciókról*. Cleveland, 1953. február 7.

Nagy február 13-i válaszában aztán egyértelművé is tette, hogy a tervezett Délvidéki Szövetséggel kapcsolatban a legnagyobb kifogása éppen az volt, hogy annak alapításából, működéséből és az általa képviselt autonómiakonceptióból ki akarták rekeszteni a délvidéki németeket:

[...] képzeld magad az én helyzetembe. Egy néhány hét múlva a Te autonómia tervezeted közismert lesz. Rá egy hétre Trischler barátomtól a következő tartalmú levelet kapom: értesültem arról, hogy a magyarok és a szerbek között egy olyan egyezmény jött létre, amely a hitleri túlkapasokat sváb vonalon meghaladó külön jogokat biztosított. Azt megszoktuk, hogy Magyarországon az irredenta szerbek külön jogokat élveztek a régi K.u.K. világban, mint a föltétlenül hú magyarérezelmű svábok. Ez a Ti ügyetek, csináljátok, erre azonban figyelmeztetek, hogy mi semmi olyan egyezményt nem ismerünk el jogosnak és erkölcsösnek, amely a mi kárunkra anyagi vagy politikai vonatkozásban a mi svábjainkat és az ország ellenségeit juttatná előnyhöz. [...] Ilyen tartalmú levél még nincsen a birtokomban, de valószínűleg meg fogom kapni, ha a Te tervezeted közismert lesz. Én nem tudok majd rá válaszolni. [...] Az ország felszabadítása és beilleszkedése az új európai, vagy közép-európai rendbe nyilvánvalóan nem a régi állapotok visszaállítását fogja jelenteni. Azon egységben uralkodó eszmeáramlatok és politikai irányelvek hatása alól az alegységek egyike sem vonhatja ki magát. A legkevésbé hajlandó ezt megtenni Magyarország, amely Szt. István óta a különböző nemzetiségek békés együttélésének az elvén épült fel. Biztos az, hogy az ország felszabadítása után első dolgunk kell, hogy legyen annak közigazgatási átszervezése és ismét aktuális lesz az elavult kis egységekre szorítókozó megerendszer, helyébe nagyobb egységek létesítése kell. Ezzel a különböző nemzeti nyelvek és kultúrák szabad és zavarmentes működése biztosítható. Lesznek tiszta magyar közigazgatási egységek és lesznek vegyesek. Országos vonatkozásban a magyar nyelv dominál, a helyi önkormányzatokban érvényesülhet a különböző nemzetiségek nyelve. [...] A magam részéről el tudok képzelni egy olyan délvidéki egységet, amely a Délvidék jugó és román részen kívül Kalocsa, Szeged és a Tiszántúl déli része is tartozna, de nem a baranyai háromszög. Ez mind jelenleg teoretikus jellegű. [...] Én természetesen a nemzetiségekkel való együttműködés alapján állok. A gyakorlati módja ennek csak részben függ tőlünk. Mi lesz a végleges formája a délvidéki szervezkedésnek, azt egyelőre én sem tudom – különösen a nemzetiségekkel megvalósított teljes együttműködés esetén. Mit akarunk a jelen körülmények között mi délvidékiek, vagyis velem együtt a délvidékiek nagyobbik része, azt

megírtam. A mások részéről jövő sejtések, vagy jámbor óhajok nem minden esetben fogják fedni a valóságot.⁶²

Hosszú idő után 1953 áprilisában végre befutott Falcione Árpád válasza.⁶³ Falcione a délvidéki szervezkedéssel kapcsolatban arra az álláspontra helyezkedett, hogy azt az Egyesült Államokban kell megindítani, majd a részletkérdések kibontása céljából mellékelte az ugyanaznap Teleki Bélának címzett levelének a másolatát is. Ebben annak adott hangot, hogy a jugoszláviai magyarság emigrációs szervezetét az Erdélyi Szövetség mintájára lenne célszerű megalapítani. Rámutatott arra, hogy a név megválasztásánál azonban az erdélyiekkel összevetve jóval nehezebb volt a helyzetük. Míg ugyanis az Erdély vagy a Kárpátalja megjelölés valamennyi ott élő nép által használt elnevezése a volt területnek, addig a Délvidék szó csak magyar viszonylatban használatos, ennél fogva egy Délvidéki Magyar Szövetségnek irredenta csengése lett volna, amely az 1941–44-es magyar status quo alapjára való helyezkedést hozta volna magával, ami egyrészt elzárta volna a más nemzetiségekkel való kapcsolat megteremtésének lehetőségét, másrészt pedig az akkori nemzetközi politikai viszonyok között megnehezítette volna magának a Szövetségnek a működését és szereplését is. Arra is felhívta a figyelmet, hogy a névválasztásnál arra is ügyelni kell, hogy egy olyan elnevezést találjanak, amely semmilyen status quóra nem emlékeztet. Falcione azt is nyomatékosította, hogy ennek ellenére az alapítandó szervezetnek nyitva kell hagynia a terület hovatartozásának a kérdését, mivel fő célja a nemzetiségek közötti gyűlölködés megszüntetése, az ellentétek elsimítása, a közös kapcsolatok kidomborítása mellett a közös kommunista és titoizmus elleni harc, az egységes Európáért való küzdelem és a föderációs elv melletti állásfoglalás. Az idő sürgetésére is felhívta a figyelmet, nyomatékosítva, hogy amennyiben az ügyet nem a volt országgyűlési képviselők veszik kézbe, úgy mások fogják azt helyettük megalapítani.⁶⁴

Nagy Iván még abban a hónapban hosszú levélben válaszolt Falcionének.⁶⁵ Ennek első felében a magyar emigráción belüli áldatlan állapotokról, az MNB-n belüli belharcokról írt, s rátérve a délvidékiek szervezkedésére, kijelentette, hogy

[...] sem a délvidéki, sem az általános magyar ügyekben személyem [...] semminemű kibontakozásnak nem állhat útjában. Elismerem, bizonyos

⁶² Nagy Iván válasza Homonnay Elemérnek. San Francisco, 1953. február 13.

⁶³ Lásd: Falcione Árpád levele Nagy Ivánhoz a délvidéki magyar emigrációs szervezkedésről. Buenos Aires, 1953. április 16. (Dévavári 2021, 145–149).

⁶⁴ Falcione Árpád levele Teleki Bélához a Délvidéki Magyar Szövetség megalakításáról. Buenos Aires, 1953. április 16.

⁶⁵ Nagy Iván válasza Falcione Árpádnak a délvidéki magyar emigráció szervezéséről. San Francisco, 1953. április vége.

alkalommal mégis határozottan kiálltam bizonyos tervekkel szemben, azonban azt is csak az ügy miatt. Így a Lengyel-féle terv, amely abban állott, hogy az Ő vezetésével alakul egy látszatszerzet és a délvidéki ügyeket, illetve a magyar ügyeket Ő irányítaná és vezetné. Kötelességszerűen a legkategorikusabban küzdöttem ellene. Ok: Feri múltjában, személyi adottságaiban és kvalitásaiban nem láttam semmi bizonyítékát annak, hogy az ügy jó kezekre volna bízva. Azonkívül természetesen hiányzik nála minden politikai és erkölcsi legitimáció. Elleneztem és fogom azt, hogy a délvidéki ügy, valamely más szervezkedésnek vagy nem délvidéki személyiségnek a nyúlványa.⁶⁶

Ezt követően részletesen beszámolt a Balla Pállal, Teleki Bélával és Szilárd Marcell-lel⁶⁷ a kisebbségi – erdélyi, felvidéki – magyar szervezetek alapításával összefüggő levelezéseinek a részleteiről,⁶⁸ amelyek alapján arra a megállapításra jutott, hogy

[...] nemzetközi vonalon a kisebbségi magyarság szervezkedésére szükség van, mert bizonyos nemzeti szempontból döntően fontos ügyeket és lépéseket az NB⁶⁹ nem akar megtenni, de részben nem teheti meg azokat. [...] Amíg a vasfüggöny mögötti népek ügyét Nyugaton is nem nemzetek, hanem országok szerint kezelik, magunk bajosan tudunk e téren változtatni. [...] Miután egyelőre az MNB messze van attól, hogy a régi magyar kormány szerepét ezügyben betöltse, a kisebbségi magyarságnak a megnyilatkozási lehetősége is lehet ez a mai viszonyok között. Valami fórum kell, hogy a dialektika kidolgozásában és az elvi, vagy még inkább a személyes kérdésekben döntsön. Ez a fórum nem áll sem a Bélából, sem a Marcellból egyedül, hanem abban okvetlen kell hogy egyenrangú tényezőként szerepeljen a Délvidék és Kárpátalja is és ami még ennél is fontosabb, ennek a vezetője csakis a Balla Pali lehet.⁷⁰

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ Szilárd Marcell (Trencsén megye, 1898 körül – New York, 1963. június) zsidó származású pozsonyi magyar ügyvéd, a felvidéki magyar zsidók egyik szellemi és politikai vezetője, előbb a Keresztényszocialista Párt politikusa, majd a csehszlovákiai Egyesült Magyar Párt Jogvédő Irodájának az elnöke, a párt pozsonyi irodájának a főtítkára és annak pártigazgatója volt. 1938 szeptemberében, majd 1939 márciusában a csehszlovák hatóságok letartóztatták. A második világháború után Eszterházy János védőügyvédje volt. Valamikor az 1940-es évek második felében New Yorkban telepedett le. Az emigrációban a Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottmányának egyik alapítójaként és főtítkaraként 1952-ben a felvidéki magyarságot sújtó sorozatos jogfosztásokat feltáró, azokat dokumentáló memorandumot nyújtott be az Egyesült Nemzetekhez.

⁶⁸ Ezen levelek többségét nem találtuk meg a hagyatékban.

⁶⁹ Utalás a Magyar Nemzeti Bizottmányra.

⁷⁰ Nagy Iván válasza Falcione Árpádnak a délvidéki magyar emigráció szervezéséről. San Francisco, 1953. április vége.

Miután ezen elképzelések támogatásáról biztosította Falcionét, az alapítandó szervezet elnevezésével kapcsolatban Nagy Iván a fentebbi tételből kiindulva arra mutatott rá, hogy mivel a Nyugat is országokban, s nem etnikumokban/nemzetekben gondolkodott, szükséges abban a „jugoszláv” megjelölés használata, „mert a mi szereplésünknek legfontosabb része a délvidéki magyarság nevében eljárni nemzetközi síkon. Ez elképzelhetetlen egy érthető elnevezés nélkül.”⁷¹

Június 10-én Falcione újabb hosszú levelet írt Nagynak, amelynek a fókuszában a Buenos Airesben végbement erdélyi szervezkedéssel összefüggő tapasztalatai álltak. Leveléből tudni azt, hogy időközben Argentínában is megalakult az Erdélyi Szövetség helyi szervezete, ami egyben hatalmas vihart kavart az ottani magyar kolóniában, s ennek következtében az ottani addigi megosztottság még élesebbé vált. Fő okát Falcione abban látta, hogy Argentínában végül egy olyan tömegszervezetet hoztak létre, amelybe mindenféle kritériumok nélkül mindenkit felvettek, vagyis nem csak az erdélyieket. Ennek pedig az lett a következménye, hogy az Erdélyi Szövetség argentinai szervezetében a csonkaországi, radikális jobboldali mentalitás lett a mérvadó, s azok az álláspontok kerekedtek felül, hogy a szervezetnek a két világháború között működő Revíziós Liga⁷² szellemében kell cselekednie, így az a totális irredentizmus alapjára helyezkedett. Mindennek következtében azonnal kiéleződtek az ellentétek a más nemzetiségbeli emigráns csoportokkal, s értelemszerűen az Erdélyi Szövetség argentinai szervezete a mérvadó (argentin) politikai körökben is szalonképtelenné vált és elszigetelődött. Falcione végkövetkeztetése mindebből az volt, hogy

nekünk tehát nem szabad tömegszervezetet csinálni és nem szabad csonkaországi revíziós-liga jelleget adni, hanem a Közművelődési Szövetség⁷³ gondolatvilágából kell kiindulnunk és arra kell gondolnunk, hogy a mi feladatunk olyan is lehetne, hogy akkor is haza kell térnünk és a lepusztult magyar intelligencia helyét elfoglalnunk, ha netán jugoszláv maradna a Délvidék. Nekünk ugyanazt a szerepet kell betöltenünk a

⁷¹ Uo.

⁷² A Revíziós Liga vagy Revíziós Mozgalom 1927 és 1945 között a trianoni békediktátum igazságtalanságainak békés módosítását elősegítő mozgalom, majd szervezet volt. Elnöke Herczeg Ferenc, alelnöke Eckhardt Tibor volt.

⁷³ A Jugoszláviai Magyar Közművelődési Szövetség 1940. november 24-én alakult meg, mint az első délszláv államban tevékenykedő magyar kulturális egyesületek ernyőszervezete. Mivel a Magyar Párt működését a jugoszláv hatóságok továbbra sem engedélyezték, így 1941 áprilisáig lényegében politikai funkciókat is ellátott. A különböző magyar politikai frakciók egy platformra állítása céljából, a szemben álló felek tömörítésével 1941. március 24-én hozták létre a Jugoszláviai Magyar Közművelődési Szövetség ötös tanácsát. Ennek tagjai Várady Imre, Deák Leó, Nagy Iván, Pummer Sándor, valamint Bissingen Ernő temesvajkóci földbirtokos voltak. Elvileg a kéthetente üléselő ötös csoport feladata lett volna a jugoszláviai magyar népcsoport politikai, közművelődési, gazdasági és közösségi irányítása. Működését Jugoszlávia 1941. áprilisi lerohanása és felosztása lehetetlenítette el.

Délvidék felé, amit a csonkaországi intelligenciának a csonkaország felé, vagyis mi a Jugoszláviában élő magyarságot kell hogy képviseljük. Tehát: alakítsunk egy maximum 15–20 tagból álló bizottságot.⁷⁴

Csakhogy a délvidéki magyar emigráció megszervezése körül rövidesen komoly feszültségek kulminálódtak. Ezek egyrészt a Nagy által preferált délvidéki németkérdés körül bontakoztak ki, másrészt pedig az Európában élő képviselők egyre inkább neheztelni kezdtek Falcione különutasságára, az argentinai magyar jobboldallal való konfliktusaira.⁷⁵ Kalmár Tihamér 1954. május 18-án például arról írt Nagy Ivánnak, hogy Falcione Árpád politikai koncepciójában balra toledott, de

nem célozom F.A. balratolódásának részleteibe belemenni, vagy annak okait, hátterét kutatni, ennek megítélését Rád bízom, ugyanúgy azonban a délvidéki volt kollégával szemben bizonyos mértékig kötelező lojalitásból nem vagyok hajlandó a fentemlített tiszteletreméltó konzervatívok mellett F.A. ellen állást foglalni. Bár a vonatkozó levelezés alapján nincs okom a balratolódás tényének valódiságában kételkedni.⁷⁶

Nagy május 21-i levelében viszont arról írt, hogy

a délvidéki ügyekkel kapcsolatos erőlködésemet félreértették. Személy szerint helyzetemre, egészségi állapotomra és jelenlegi életkörülményeimre való tekintettel semminemű szereplési, vagy pláne érvényesülési ambícióm nincsen. Nem szándékoztam sem akkor, sem mostanában a tisztos foglalkozást az iparszerű honmentés, mint kereseti és megélhetési forrással felváltani. Teljesen névtelenül, minden érdek nélkül akartam személyi és tárgyi ismereteimet és némi politikai tapasztalatomat az ügy rendelkezésére bocsátani. [...] Ne értsd félre, én teljesen tisztában vagyok azzal, hogy ez ellenére útnak lehetett volna indítani az egészet. És a barátaim is valószínűleg előbb, vagy utóbb helyeselték volna a dolgot. Nekem azonban egy ilyen modushoz nem volt már erőm. Én akartam, én ismét munkába álltam volna és egy tervezetet ajánlottam. Azonban az egész nem indulhatott meg a délvidéki törvényhozó barátaim egyhangú helyeslésével. Ami egyedül számomra lett volna fontos és az indulásnak a feltétele. Ez elmaradt.⁷⁷

⁷⁴ Falcione Árpád levele az Erdélyi Szövetség argentinai tagozatával való tapasztalatairól. Buenos Aires, 1953. június 10.

⁷⁵ Az argentinai magyar csúcsszervezetben, a Centro Hungaróban Luttor Ferenc (1889–1953) halála után hatalmi harcok törtek ki. Az akkor már évek óta az argentinai nyilas és imrédysta csoportokkal személyes harcot vívó Falcione köré csoportosulók alulmaradtak az 1953. július 1-jei választásokon, aminek következtében Falcione és Lindvay kiléptek a Centróból. Bővebben lásd Dévavári 2021, 150–153.

⁷⁶ Kalmár Tihamér levele Nagy Ivánhoz. Dornbirn, 1954. május 18.

⁷⁷ Nagy Iván válasza Kalmár Tihamér május 18-i levelére. San Francisco, 1954. május 21., késő este.

Augusztus 19-én Kalmár Tihamér arról értesítette Nagy Ivánt, hogy Korányi Elemér, Lengyel Ferenc és Kalmár megbeszélést tartottak, s azon egyetértettek abban, hogy a szervezkedést mihamarabb meg kell kezdeni. Arról is beszámolt, hogy Kalmár ezen a tárgyaláson hosszas rábeszélés után Lengyelt végül arról győzte meg, hogy tegyék félre a sérelmeket és az ideológiai különbségeket,⁷⁸ s együttes erővel „a régi szellemben működünk mi régiek együtt”.⁷⁹ Ezután Kalmár reagált Nagy levelére, amelyben hevesen ellenezte a Lengyellel való együttműködést, mivel szerinte „Lengyel múltja és jelleme őt nem predesztinálja erre a szerepre és különben sincsen ehhez legitimációja”,⁸⁰ majd arra kérte, hogy ezt az álláspontját revideálja, mivel „felesleges hangsúlyoznom, mennyire károsnak és meg nem engedhető luxusnak tartom a régi kipróbált fegyvertárral szembeni jelentéktelen személyi ellentét kielezését”.⁸¹

Úgy tűnik, az ellentéteket végül sikerült tisztázni, s ilyen előzmények, majd hosszas szervezkedés és levélváltások után 1954. június 17-én Falcione Árpád és Lindvay Nándor körlevelet intézett a volt törvényhozók közül Kalmár Tihamérhoz, Korányi Elemérhez, Nagy Ivánhoz és Vámos Jánoshoz, amelyben kezdeményezték a jugoszláviai magyarság emigrációs szervezetének a megalapítását előkészítő bizottság megalakulását.⁸²

A rendelkezésünkre álló iratok azt mutatják, hogy Nagy Iván továbbra is rendíthetetlenül kitartott Falcione mellett, s június 24-én támogatásáról is biztosította az előkészítő bizottság létrehozásával kapcsolatban, azonban továbbra is elutasította abban Lengyel potenciális vezető szerepét, s ezzel összefüggésben egyben egyértelművé tette azt is, hogy felfogása szerint

a jugoszláviai magyarság emigrációs szervezetének megalapítására politikai és erkölcsi alapon azok jogosultak elsősorban, akik annak idején az ottani magyar nép bizalmából annak politikai megbízottai voltak és képviselték. Ez az alap azonban a volt törvényhozókat is csak azon esetben jogosítja fel teljes mértékben, ha mint testület járnak el. Máskülönben, csak egyéni kezdeményezésről vagy kísérletezésről lehet szó, és az egésznek politika értéke és súlya annyi, amennyit az illető, vagy az illetők a jugoszláviai magyarság kisebbségi életében politikai téren jelentettek.

⁷⁸ Ennél a pontnál kénytelenek vagyunk rámutatni arra az ellentmondásra, hogy miközben Kalmár és Korányi Falcionét és átvitt értelemben Nagyot vádolta baloldali elhajlással, addig a köztudottan liberális és baloldali kötődéssel rendelkező Lengyellel egyezkedtek az ideológiai különbségek félretételéről.

⁷⁹ *Kalmár Tihamér levele a szervezkedés körüli konfliktusokról*. Dornbirn, 1953. augusztus 19.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Uo.

⁸² *Falcione Árpád és Lindvay Nándor körlevele Kalmár Tihamérhoz, Korányi Elemérhez, Nagy Ivánhoz és Vámos Jánoshoz*. Buenos Aires, 1954. június 17.

[...] Az előkészítő bizottságban csak azon esetben kívánok részt venni, ha ezen bizottság első ténykedése az, hogy saját ügyrendjét a demokratikus elvek tiszteletben tartásával határozza meg. A bizottság csak azon esetben tekinthető megalakultnak, ha a volt délvidéki törvényhozók közül legalább négyen, azaz a szabad világban élők kétharmada adja ehhez beleegyező hozzájárulását.⁸³

Pár nappal később, miután a válaszok megérkeztek Buenos Airesbe, 1954. június 30-án Falcione és Lindvay újabb körlevelet küldtek szét, amelyben bejelentették, hogy a beérkezett visszaigazolások alapján Falcione Árpád, Kalmár Tihamér, Korányi Elemér, Lindvay Nándor, Nagy Iván és Vámos János részvételével megalakult a Jugoszláviai Magyar Nemzeti Bizottmány (JMNB) Előkészítő Bizottsága, s egyben javaslatot tettek arra, hogy az új szervezet elnöke Korányi Elemér volt országgyűlési képviselő legyen.⁸⁴ Azt is ajánlották, hogy a megalakítandó testület önmagát olyképpen egészítse ki, hogy tagjai sorába hívjon meg még néhány olyan személyiséget, akik tevékenységükkel a JMNB munkáját hathatósan elősegítik. Arról is döntés született, hogy Nagy az Amerikai Egyesült Államokban, Kalmár Ausztriában, Lindvay Argentínában, Vámos pedig Németországban kezdik majd meg az országos szervezetek alapítását, nyomatékositva azonban azt is, hogy

e szervezetek zömét a volt kisebbségiek alkossák és ne a trianoni ország területén működött revíziós ligákra emlékeztető alakulások legyenek. Olyanok vezessék tehát, akik a ma Jugoszláviához tartozó területeken voltak honosak és oda is kívánnak majd visszatérni, akiknél tehát az otthon fogalma e területhez fűződik.⁸⁵

Augusztus végén Korányi Elemér és Kalmár Tihamér arról értesítették Nagyt, hogy megvitatták a szervezkedés kérdését, s az egység érdekében „szível, lélekkel együttműködünk”, s ezért Korányi végül elvállalta a leendő szervezet elnöki tisztségét. Egyben arra kérték, hogy Teleki Bélával tisztázza az alapításban az Unió clevelandi szervezetének a szerepét, elsősorban azért, mert olyan információkat kaptak, hogy Homonnay időközben kilépett az Unióból. Azt is jelezték Nagynak, hogy Falcione továbbra is mély hallgatásba burkolódzott, a hozzá intézett levelekre nem kapnak választ.⁸⁶

⁸³ Lásd: *Nagy Iván körlevele Falcione Árpádhoz és Lindvay Nándorhoz a délvidéki szervezkedésről*. San Francisco, 1954. július 14. In *Klikkharcok az emigrációban*. 154–156.

⁸⁴ *Falcione Árpád és Lindvay Nándor körlevele a Jugoszláviai Magyar Nemzeti Bizottmány Előkészítő Bizottságának megalakulásáról*. Buenos Aires, 1954. június 30.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ *Korányi Elemér és Kalmár Tihamér a törvényhozók egységének a helyreállításáról*. Dornbirn, 1954. augusztus 24.

Szeptember harmadikán Nagy hosszú levelet írt Falcionének, melyben részletesen beszámolt a Homonnayval folytatott levélváltásáról, arról, hogy azokban Homonnay bejelentette Nagynak, hogy kilépett az Unióból, s kilátásba helyezte, hogy amennyiben a volt délvidéki országgyűlési képviselők nem lépnek a megalapítás ügyében, úgy egy másik lehetőséget fog felhasználni. Ezért arra kérte Falcionét, hogy Homonnay egyértelmű zsarolása miatt sürgősen adjon választ a Korányi és Kalmár levelében foglaltakra. Ezután egyértelművé tette azt is, hogy Korányi elnökségét ő is támogatja, ahogyan a JMNB Homonnay Elemérel, Krámer Tiborral⁸⁷ és Balla Pállal való kiszélesítését is, ugyanakkor elvetette Falcione azon kezdeményezését, hogy az új szervezetet a volt Kultúrszövetség mintájára állítsák fel. Azzal érvelt, hogy

az amúgy is túltengő magyar emigrációs szervezkedést nem szabad megterhelni még külön délvidéki politikai, kulturális vagy társadalmi szervezetekkel. Mi délvidéki magyarok tagjai vagyunk és maradunk a magyar nemzeti közösségnek. És azok is akarunk maradni minden tekintetben. Jelenlegi kilépésünk csak pontosan körülírt és a délvidéki magyarság képviselétével, a délvidéki magyar érdekek védelmével kapcsolatos. Ezt kénytelenek vagyunk megtenni, mert az erre illetékes MNB ezt eddig elmulasztotta és nincsen kilátás arra, hogy e téren rövidesen változás állna be. Szükségesnek tartom kihangsúlyozni, hogy a magam részéről mindenben a JMNB-nyal kapcsolatos kérdésben képviselőtársaim többségének a döntése szerint fogok eljárni. Azt remélem, hogy a JMNB megindulásával hozandó összes fontos határozataink egyhangúak lesznek.⁸⁸

Választ nem kapott, így szeptember 12-én újabb levelet írt Falcionének.⁸⁹

Kedves Pursi!⁹⁰

Miután fölszólításotokra⁹¹ küldött válaszomra és az utána küldött második levelemre⁹² sem érkezett válasz, kénytelen vagyok feltételezni, hogy

⁸⁷ Krámer Tibor Krámer Gyula fia volt. Életrajzát nem tudtuk rekonstruálni. Édesapja, Krámer Gyula (Kúla, 1883. május 27. – Újvidék, 1945. november 26.) gyáros, az újvidéki Polgári Kaszinó elnöke, a Jugoszláviai Magyar Közművelődési Szövetség, majd a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség elnöke és a Nemzethűségi Igazolásokot kiadó Tíz Bizottság, 1942-től a magyar parlament felsőházának tagja volt. 1945-ben Deák Leóval együtt halálra ítélték, majd kivégezték.

⁸⁸ Nagy Iván levele Falcione Árpádnak a JMNB szervezésével kapcsolatban. San Francisco, 1954. szeptember 3.

⁸⁹ Nagy Iván levele Falcione Árpádnak a kulisszák mögött zajló eseményekről. San Francisco, 1954. szeptember 12.

⁹⁰ A Pursi Falcione Árpád beceneve volt.

⁹¹ Utalás a június 24-én írt levélre.

⁹² Utalás a fentebb ismertetett szeptember 3-i levélre.

vagy a leveleket nem kaptad meg, vagy valami más bajod van. Ezen leveleket ajánlottan fogom feladni.

A JMNB megalakítása további halasztást nem tűr. Értesülésem szerint számolhatunk azzal, hogy kilépésünk után, vagy azt megelőzően egy látszat délvidéki szervezet megalakítására. Szerintem nem délvidéki magyarok csinálják, hanem a magyar emigrációs politikának azon nemzeti irányzata, amelyet a nyilasok szeretnének megnyergelni, vagy már meg is tették. Nekik kellene egy olyan délvidéki szervezet, amelyet saját külön céljaik szolgálatába állítanának. Igénytelen véleményem szerint a Béla⁹³ tévedett, amikor azt gondolta, hogy a délvidéki szervezkedés lehetséges délvidékiek nélkül, vagy esetleg egynéhány teljesen ismeretlen állítólagos délvidéki bevonásával. Az elgondolás az volt, hogy a munkát csinálná a Homonnay és a Béla irányítaná. A te levelezésedből is látom, hogy Te sem voltál e megoldástól távol. Legfeljebb úgy vélted, hogy a Homonnay munkájához mi adjuk a stafaget. Az biztos, hogy érdekünk volna az Elemérrel való együttműködést megtalálni. Nem tudom azonban, hogy mennyire sikerül ez. Attól félek, hogy ő nem akar velünk együttműködni. Hanem, saját ezirányú működéséhez a mi esetleges fejbőlintásunkat vártam. Különbben beszéljen Homonnaynak ez év szeptember 12-én írt levelének részletei – az UNIO-ból való kilépése: Nekem mindenkor megvoltak a magam nézetei és a magam kapcsolatai. Az UNIO-n kívül álló személyiségekhez ezeket a nézeteket és ezeket a kapcsolatokat nem változtattam meg és nem lazítottam az UNIO kedvéért. Az UNIO-hoz annak idején csakis azért csatlakoztam, mert éppen az UNIO hirdette meg, hogy az emigráció csakis külpolitikai feladatokkal foglalkozhatik és én odahaza is csakis ilyen kérdések iránt érdeklődtem. Sajnos, eddig a programból alig valósult meg valami, s mindez csak azért, mert az UNIO vezetőinek minden energiáját a NB körüli viták emésztették fel, illetve az Erdélyi Szövetséggel párhuzamosan alakított Pro Transilvaniával⁹⁴ folytatott egyezkedési tárgyalások.

A délvidéki szervezkedés tárgyában ugyanezen levelében szó szerint a következőket [írta]:

leveledben sajnos nincsen semmi pozitívum, amely lehetővé tenné számomra, hogy közbelépjek a tőletek független szervezkedés megelőzésére, mert e körök határozott szándéka ily szervezetet a közeljövőben

⁹³ Teleki Béla.

⁹⁴ 1953-ban Innsbruckban alapított erdélyi magyar emigráns szervezet.

megalakítani a Délvidék egészének Magyarországhoz való maradéktalan visszacsatolásának a programjával. Ezen elhatározásukban csakis akkor változtatnak, ha megelőzitek őket és ha ugyanezzel a programmal jöttök ki.

Én kifogás tárgyává tettem, hogy miért nem nevezi meg a délvidéki köröket vagy személyeket, mert azokkal akkor közvetlenül is érintkezésbe léphetünk. Nem tudom megérteni, hogy milyen délvidéki becsületes politika az, ahol a velünk szembenállók állítólagos délvidékieket nem szabad ismernünk, vagy micsoda kapcsolat van köztünk és Homonnay között, amikor ő az állítólagos délvidékiek személyazonosságát nem nevezi meg. Amikor én a Clevelandben élő délvidékiek levelezése alapján illet nem is tudtam megállapítani. Tehát, hihetem, hogy nincs is. Veled kapcsolatos dolgai: ami bizonyos, hogy a Falcione általam ismert programot nem hajlandók magukévá tenni, de a Te programodhoz is csak akkor csatlakoznak, ha annak realizálását megkezded. Azzal a tételleddel, mintha kizárólag a volt képviselőknek volna joguk a Délvidék kérdésével az emigrációban foglalkozni, nem tudok egyetérteni (ilyet én nem írtam neki). Annak idején rajtad kívül egyetlen volt képviselő sem adott életjelt magáról (kivételt csupán Vámos János képez, a KM Vasárnapjában⁹⁵ közölt kiváló cikksorozatával. Korányi Elemér bátyánk az emigráció közszeretében álló egyénisége, de a délvidéki kérdésben eddig egy jottányit sem tevékenykedett. Falcione argentinai szereplése pedig egészen kiábrándító.

Következik a képviselők kioktatása a mulasztásaikra és kötelességükre. Majd a titokzatos délvidéki körökről ezt állapítja meg:

a külön szervezkedés tehát nem személyetek ellen irányul, hanem politikai szükségesség. A délvidéki emigráció óhaja. Ha e szervezkedés élén állók annak idején nem is játszottak szerepet, vagy legalábbis vezető szerepet a Délvidék politikai életében, az még nem jelenti azt, hogy alkalmatlanok a politikai szerepvállalásra, hiszen Ti sem mint tapasztalt politikusok kezdtétek a politikai pályafutásotokat. A hiányzó rutin, tapasztalat és kapcsolatok helyébe ők talán a fokozott kötelességtudást, a fokozott munkavállalást állítják, s bizton hiszik, hogy önzetlen

⁹⁵ A *Katolikus Magyarok Vasárnapja* lapot 1894. október 24-én Böhm Károly lelképásztor alapította Clevelandben a Szent Erzsébet Egyházközösség folyóirataként, *Szent Erzsébet Amerikai Hírnöke* névvel, 1900-ban nyerte el későbbi nevét. 1916-ban megszűnt, majd 1935. szeptember 5-én újraindult. 1938 és 1942 között szünetelt a megjelenése. 1942. január 2-tól 1993 karácsonyáig újra megjelent. Elsősorban a katolikus kivándorlók, majd az emigránsok hetilapja volt.

minden személyi pártpolitikai szempontból független vállalkozásukkal a délvidéki magyarság érdekeit sikerrel tudják majd a nemzetközi síkon a közvélemény elé vinni. Ők minden bizonnal kellő tisztelettel tekintenek politikai múltatok felé, s örülnének, ha nem könnyű munkájukban tanácsaitokkal mögöttük állnátok, de elég erősnek érzik magukat arra is, hogy a küzdelmet nélkültek is felvegyék. [...] A mostani levelezésemet Vele annyira fontosnak tartom, hogy Neked is meg Korányinak is kívánságra megküldöm az eredeti írásokat. Ezt most azért tartottam szükségesnek megírni, mert felfogásom az, hogy rá, mint a délvidéki szervezkedés fő mozgatójára nem lehet számítani. Kívánatos volna a kettős szervezkedés megakadályozása, de ő úgy látszik, szükségesnek tartja ezt és az erdélyi vonal állapotait akarja nálunk is. Nem tudom, hogy hány délvidékit talál. Ezek szerint, mint titkár szóba sem jöhet. Valószínűleg nem is vállalná, csak a felkérést várja a saját legitimációjának az igazolására. Nekünk mielőbb ki kell lépnünk. Légy szíves egy bejelentési tervezetet, illetve annak egyes pontjait formulázni. Én is megteszem egy héten belül. Szerintem foglalkoznunk kell azzal, hogy ki legyen a titkár a Homonnay-ügy ilyen alakulása folytán. Valamilyik fiatalabb délvidéki. Esetleg dr. Szalontay Zoltán,⁹⁶ vagy dr. Krámer Tibor (Gyula fia), aki Kanadában él, nyelveket beszél és apja révén a politikai legitimáció is megvolna. [...] Választ várok! Régi barátsággal ölel: Iván

Október 23-án Homonnay arról értesítette Nagy Ivánt, hogy pár nappal előbb, október 17-én megalakult a Délmagyarország Felszabadító Tanácsa,⁹⁷ amelynek elnökévé Lebach Antalt, főtitkárává pedig Lengyel Ferencet választották meg. Ezután Homonnay részletesen felsorolta az új szervezetben szerepet vállalók névsorát, majd hozzátette, hogy a megalakuló gyűlés egy olyan határozati javaslatot is elfogadott, amelynek értelmében az elnökség fel fogja kérni

⁹⁶ Szalontay Zoltán (? – Sarasota, Florida, 1991 augusztusa) 1940 szeptemberében a Jugoszláviai Magyar Orvosok Szövetkezetének alapító tagja, elnöke, 1941 és 1944 között az újvidéki közkórház igazgatója volt. A háború után előbb az Ohióban lévő Lansing városában telepedett le, majd Pittsburgbe, végül Sarasotába költözött, s orvosként dolgozott. Az ötvenes évek második felében bekapcsolódott a Délmagyarország Felszabadító Tanácsának a munkájába.

⁹⁷ A Délmagyarország Felszabadító Tanácsa radikálisan szakított a Falcione–Nagy által a JMNB részére megfogalmazott programmal. Programpontjának három fő célkitűzése a következő volt: 1. küzdeni a Jugoszláviához csatolt délmagyarországi területek népeinek Tito kommunista uralma alól való felszabadításáért; 2. Jugoszlávia valamennyi elnyomott népével együttesen küzdeni a nagyszerb hatalmi törekvések végleges felszámolásáért, vagyis Jugoszlávia megszüntetéséért; 3. Délmagyarország valamennyi népével egyetértésben kiharcolni e területeknek Magyarországhoz való maradéktalan visszacsatolását. In *Megalakult Délmagyarország Felszabadító Tanácsa. Katolikus Magyarok Vasárnapja*, 1954. október 31. 1.

a volt törvényhozókat, hogy együttműködésüket, támogatásukat megnyerje.⁹⁸ Végezetül pedig azt írta, hogy

ilyen megkeresés minden bizonnyal rövidesen Hozzád is be fog futni. Nagyon örülnénk, ha válaszod pozitív lenne. Minden bizonnyal lehetne találni oly formulát, mely számodra, vagy számotokra kellő súlyt és irányítási lehetőséget biztosítana. [...] Én hiszem, s remélem, hogy Te túl tudod tenni magad a személyi szempontokon, s csak a nagy célt látva Te is felzárkózol a munkavállalók sorához, akik egyike sem címért, vagy szereplési vágyból állt az élre, hanem mert az ügyet kívánja szolgálni.⁹⁹

Október 31-én a *Katolikus Magyarok Vasárnapja* címoldalon közölte tudósítását a Délmagyarország Felszabadító Tanácsának clevelandi megalakulásáról.¹⁰⁰ Nagy a fejleményekről azonnal értesítette Falcionét:

új helyzet állt elő, mit csináljunk, milyen álláspontot foglaljunk el az egészszel szemben? Homonnay egyik levele szerint hasznos tanácsainkat köszönettel fogják nyugtázni. „Ők elég erősek, hogy a saját lábukon eljárnak.” Jelenlegi erejük: Homonnaynak a Vasárnappal¹⁰¹ és Lelbachnak talán a Hídverőkkel¹⁰² még mindig fennálló kapcsolata. Az egész társaságban ő (H.) az egyedüli, aki dolgozni fog. Aki azonban már most folytatni akarja szakasztottan azt, amit annak idején a Revíziós Liga tett. Az én álláspontom szerint nem szabad elsietnünk a dolgot. Az fontos, hogy a volt törvényhozók egységes álláspontot foglaljanak el. Ha ezt nem

⁹⁸ A *Katolikus Magyarok Vasárnapja* 1954. október 31-i tudósításában ezzel kapcsolatban a következőket írta:

„Délmagyarország Felszabadító Tanácsa csakis külügyi tevékenységet kíván folytatni. Mint pártpolitikán felülálló s független szerv, kész együttműködni minden – a marxista ideológiát elvető – párttal, csoporttal, vagy szervezettel, amennyiben azok a Tanács célkitűzéseit magukévá teszik s célkitűzéseinek megvalósításában aktívan közreműködnek. Az egyetemes magyar emigrációs képviselő megteremtésében a Tanács kész közreműködni. Az alakuló gyűlés felhatalmazta az elnökséget arra, hogy a volt délvidéki képviselők, valamint diplomáciai testületünk délvidéki származású, vagy a délvidéki kérdéssel foglalkozó tagjai közreműködésének biztosítására tegyen kezdeményező lépéseket. Helyi viszonylatban nyomban elhatározta az Emigrációs Együttműködéshez való csatlakozást.” Megalakult Délmagyarország Felszabadító Tanácsa. *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, 1954. október 31. 1.

⁹⁹ Homonnay Elemér levele Nagy Ivánhoz a Délmagyarországi Felszabadító Tanács megalakulásáról. Cleveland, 1954. október 23. A levél teljes szövegét lásd Dévavári 2021, 167–169.

¹⁰⁰ Megalakult Délmagyarország Felszabadító Tanácsa. *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, 1954. október 31. 1, 3.

¹⁰¹ Utalás a *Katolikus Magyarok Vasárnapjára*.

¹⁰² A nemzetiszocialista/nyilas eszmeiséget hirdető *Hídverők* szemle 1948 és 1962 között Pfaffenbergben jelent meg. Első számát ifj. Máriás Ferenc és Tábori Miklós szerkesztette, Kocsondy Zoltán és Takács Sándor adta ki. Hamarosan a lap főszerkesztője Alföldi Géza, a Szálasi-kormány propagandaminisztériumának államtitkára lett, majd Zandtban jelent meg.

tesszük meg, politikai analfabetizmusról állítunk ki bizonyítványt. Mielőtt a továbbiakat elhatároznánk, levezzük le egymás között az egészet.¹⁰³

Hogy Falcione mit válaszolt, egyáltalán válaszolt-e bármit, azt nem tudjuk. 1955. január 29-én Kalmár Tihamér hosszú levelet írt Nagynak, amelyben a JMNB kudarcának okait járta körül. A levelet, annak áttekintő jellege miatt – a személyi részeket elhagyva – most teljes terjedelmében közöljük.

Kedves Iván!

[...]

Most pedig térjünk át a mi ügyünkre. Bár nem kimondottan „fehér könyvnek” készül ez az írásom – mégis terjedelmére való tekintettel – azt a magyarázatot kell hogy adjam, hogy a kronologikus sorrend betartása miatt vissza kell nyúlnom az 1952-es évbe, amikor első ízben merült fel a JMNB megalakításának a szükségessége. Egy levél keretében lehetetlen volna az összes részletre kitérni, mindössze azokra a tervbe vett lépésekre vagy elhatározásokra hivatkozom, amelyek esetleg alkalmasabbak lettek volna az ügyet előbbrevinni, továbbá azokra a mulasztásokra, melyek talán az ügyet kátyúba juttatták.

Ezeket most időrendi sorrendben sorolom fel, az előbbi megjelölése nélkül, teljesen Reád bízva azok megfelelő osztályozását.

Ugyanakkor az ügy érdekében kívánatosnak mutatkozik, hogy az összes mellékkörülményeket és az egész ügy kapcsán – hangsúlyozom főleg mások részéről – felmerült hátsó gondolatokat megvilágíthassuk – ridegen rá kell mutatni egyes jelenségekre és híresztelésekre, melyeknek ismerete szükséges a helyes vélemény kialakításához, továbbá az ebből folyó szükségszerűen megteendő további lépésekhez.

Meg kell állapítanom, hogy az egymás iránti közös múltunk alapján is kötelező kölcsönös bizalom sajnálatos hiányának – melyet egyébként Te Csatappal¹⁰⁴ szemben róttál fel – egyik következménye, hogy a helyzetképet a legtöbb esetben hiányos mozaikokból kell összeállítani, mely rengeteg felesleges fáradság, néha helytelen következtetésekre és végül is nemkívánatos helyzetek bekövetkeztéhez vezet. (Példaképpen megemlítem, hogy arról sem volt tudomásom és most megdöbbenéssel olvastam egyik neki írott leveledből, melyben megismétled szó szerint az ő feltett kérdését; „Hogy mi tényleg az egész délvidéket Magyarország integráns

¹⁰³ Nagy Iván levele Falcione Árpádhoz a Délmagyarországi Felszabadító Tanács megalakulásáról. San Francisco, 1954. október 31. A levél teljes szövegét lásd Dévavári 2021, 171.

¹⁰⁴ Korányi Elemérre való utalás. „Csatapap” elnevezéssel azért illették, mert az első világháborúban tábori lelkészként szolgált.

részének tekintjük-e és az e a programunk hogy ez megvalósuljon.”/!!!/) Vonatkozó levelezésemből megállapítom, hogy megalakulásunk tárgyában 1952 kezdete óta folytattunk levélváltást, melyekben mindketten felismertük a Délvidéki Szövetség (annak idején így neveztük) megalakításának parancsoló szükségességet, és melynek során a magam részéről biztosítottalak a régi szoros együttműködésemről és a továbbiakban ismételten sürgettem mielőbbi megalakulásunkat.

Az ezt követő idő szervezkedési előkészületeket és tervezeteket tartalmazó levelezéssel telt el, melyek hosszú időre való kitolódását egy tragikus körülmény; a négy világrészre való szétszóródottságunk jellemez. Csatapap Vorarlbergbe való megérkezésével hosszabb idő után először nyílt lehetőség egy személyes eszmecserére. Ez a megbeszélés nálam, Dornbirnben csatapap, L. Feri és közöttem folyt le. Egyetértettünk abban, hogy haladéktalanul alakuljunk meg és miután csatapap az elnökséget vatikáni tilalom miatt nem vállalhatta, javasoltuk, hogy a vezetést más észszerűnek látszó okokból is – melyre annak idején beszámolómban kitértem – egy szervezőbizottság lássa el. Erről 953. VIII. 19.-én kelt írásomban számoltam be. Ugyanakkor csatapappal egyetértésben utaltam annak szükségességére, hogy a lehetőség szerint és a cél érdekében ássátok el a csatabárdot L. F.-vel.¹⁰⁵

Az ezt követő időben több ízben volt alkalmam Ibk-ban¹⁰⁶ megbeszéléseket folytatni UNIO-s barátainkkal a küszöbönálló megalakulásunkról – melyet M. Louis¹⁰⁷ mindannyiszor maga is sürgetett – és melynek során ismételten tudomásomra hozták aggályukat az irányban, miszerint Te ebben aktívan nem vehetsz részt, mert 1. álnéven szerepelsz,¹⁰⁸ 2. két házad adminisztrálása és az ebből folyó vita és ellenségeskedés Kadárral minden idődet leköti, 3. a sváb kérdésben több kárt okoztál, mint hasznot, mert egymás ellen kijátszotad őket és ezért ők hallani sem akarnak Rólad, végül 4. mindenkivel tengelyt akasztasz. Mindezekből következtetve jóakaróid azt a látszatot igyekeznek teremteni, mely szerint Te az 1. pontba foglaltak miatt nem léphetsz ki a porondra mint leader,¹⁰⁹ ezért és ebből kifolyólag húzod az ügyet és igyekszel minden más megmozdulást elfűrészelni. (Ismételten hangsúlyozni kívánom,

¹⁰⁵ Fentebb ismertettük a levél tartalmát.

¹⁰⁶ Innsbruckban.

¹⁰⁷ Máriaffy Lajos.

¹⁰⁸ Nagy Iván John Nady néven élt az Egyesült Államokban.

¹⁰⁹ Vezető.

hogy az ügy érdekében és tiszta kép nyérése céljából írom neked ezeket a dolgokat és a magam részéről mindannyiszor élesen kikeltem ezen állításokkal szemben. Hivatkozom itt 1952. dec. 17-iki levelemre.¹¹⁰⁾

1954. május 18-án egy hosszabb levélben sürgettel a megalakulásra és újra felvettem a súlyos felelősség kérdését, mely bennünket úgy az otthoniak, mint az emigráció előtt terhel.

Így jutottunk el a múlt év május 19-én kelt Fricke,¹¹¹ illetve clevelandi Uni kör¹¹² felszólításához. Ezt a svájci címre érkezett levelet – melyhez, mint érdekességet meg kell jegyeznem, hogy az Bátori címen érkezett, ezt viszont Clevelandben csak Balogh Pista és a Lebach A. tudták, ebből nyilvánvaló, hogy utóbbi már akkor bírta az UNIO támogatását – azon nyomban még onnan közöltem Veled, ill. annak tartalmát, hozzáfűzve, hogy annak lényege véleményem szerint sugalmazott, továbbiakban pedig kértelek, nézz utána haladéktalanul, kik a mozgatói ennek az ügynek.

Visszatérve Dornbirnbe, azonnal levelet írtam csatapapnak, kérve őt egy megbeszélésre. Közvetlenül Ibk-ban járván Louis közölte velem, hogy helyes lenne, ha a Forschungsinstitut¹¹³ legközelebbi ülésére egy délvidéki kiküldöttet delegálnák, melyről ugyancsak értesítettem csatapapot, sürgetve őt egy sürgős összejövetel mielőbbi megjelölésére.

Louisnál ugyanakkor szintén tiltakoztam a clevelandi UNIO kör ilyen formában való illetéktelen beavatkozása miatt. Kértem, közölje velem a clevelandi UNIO kör tagjainak a névsorát, melyre azt a választ adta, hogy az ismeretlen előtte (!). Kérdésemre, milyen szerepet tulajdonít szóbanforgó ügyben Homonnainak, azt felelte, hogy H. az UNIO-ból kilépett és így vele minden összeköttetés megszakadt. (!?)

A továbbiakban Louis közvetítésével ill. rajta keresztül befutott Pursi és Nandi ismeretes felszólítása, melyet azonnal továbbítottam Csatapapnak, ismét kérve őt, hogy most már egy haladéktalan megbeszélésre, sajnos újra eredménytelenül. E tárgyban V. 27, VI. 10, VI. 13, VI. 24 és VII. 5-én írtam neki, míg végre VII. 6-án létrejöhetett a megbeszélés. (Betekintés végett, de kizárólag saját használatodra csatolom egyikét e leveleknek másolatban.)

¹¹⁰ A levelet nem találtuk meg a hagyatékban.

¹¹¹ Fricke Valér (Gyöngyösháza, 1900. szeptember 16. – Cleveland, 1982. január 10.) magyar politikus. A magyaróvári gazdasági akadémián szerzett oklevelet. 1939 és 1944 között kormánypartí országgyűlési képviselő volt. 1941-ben követelte a Szociáldemokrata Párt betiltását, a nyilas hatalomátvétel után a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének tagja volt. 1945 májusában az „értelmiségi áru-lók” kormány által közzétett névsorában szerepelt. 1950-ben a Magyar Nemzeti Bizottmány tagja volt.

¹¹² Helyesen: UNIO-kör.

¹¹³ Forschungsinstitut, magyar jelentése: Kutatóintézet.

Erről a megbeszélésről VII. 8-án¹¹⁴ kelt levelemben tájékoztattunk, melynek lényegét akkor Te teljes egészében magadévá is tetted. Egyidejűleg válaszoltunk Pursinak és Nándinak. E levélnek másolatát most újólag csatolom. Erre a levelünkre mind a mai napig, tehát immáron 6 hónapja sem Pursitól, sem Nánditól választ nem kaptunk! (A történetek után ennek a fenti Hozzád intézett levélnek még az ad külön érdekességet, hogy bevezetőjében nyomatékkal kértelek; nyújts világosabb helyzetképet az ott történetekről, u. i. előző levelemben Veled egy ibk-i hír alapján közöltem, hogy a délvidékiek USA-ban megalakultak Lebach A. elnökletével és a Te áldásod is rajtuk van. – Válasz erre mindössze annyi volt, h a L. ügyhöz nincs kommentárod.)

Miután a következő hetekben hiába várunk Buenos Aires-i választ, aug. 24-én újra levelet intéztünk Hozzád, melynek lényegesebb pontjai a következők voltak:

1. A Fricke levél megfelelő megválaszolását,¹¹⁵ egységes fellépésünket dokumentálandó, – Reád bízunk, illetve erre felhatalmaztunk.
2. A szervezkedésben – amint azt már a múltban is szükségesnek tartottuk, ebben leveleztünk és itt is megbeszéléseket folytattunk – szívvvel, lélekkel együttműködünk.
3. Koráni ideiglenesen vállalja az elnökséget.
4. Javasoltuk Homonnay beválasztását.
5. Pursinak és Nándinak adandó válasz közlésére felhatalmaztunk.
6. Közöltük Vámos együttműködési készségét. (Te most még is azt írod, hogy ő distanciózza magát.)
7. Javasoltuk és ugyancsak felhatalmaztunk arra, hogy azonnal lépjen érintkezésbe Balla Palival.
8. Végül szükségesnek jelentettük ki Gerő és a 3 sváb képviselővel való kapcsolatunk jövőbeni kérdésének meghatározását.
Dióhéjban ezek voltak azok az előkészületek, melyeknek sajnálatosan hosszas eltolódása végül is a DFT megalakulásához vezettek.
A továbbiakban szükségesnek tartom még hogy az alábbiakban röviden tájékoztassalak az azóta történetekről, annál is inkább, mert ezeknek birtokában, illetve ismeretében egyes személyek szereplése egészen más megvilágításba kerül. Ezeket azonban csak szigorúan bizalmas jelzéssel, tehát csak betekintésre és nem felhasználásra közlöm Veled: a Szilárd

¹¹⁴ Ennek tartalmát fentebb ismertettük.

¹¹⁵ Ennek tartalmát nem tudtuk rekonstruálni.

Marcell írja december 11-én: „Megírtam Ivánnak is, akit még a régi szép időkben ismerek, hogy nézetem szerint még semmi sem késő, mert bizottmányt még most is fel tudtok állítani, de ahhoz az kell, hogy azonnal cselekedjete. Azt is felajánlottam, hogy ha van bizottmánytok, akkor megtalálhatjuk az együttműködés lehetőségét, mert sokban azonosak helyzeteink. Ti is szlávok uralta területről valók vagytok. A Homonnai féle alakulat magán viseli a Teleki féle erdélyi szövetség mintaképét. Annak másolata és így nem nehéz megtalálni a kiinduló pontot. Mindnyájan a legnagyobb készséggel állunk rendelkezésetekre.”

Teleki Béla írja karácsonyra: „A Délvidéki Szövetség ügye sem a kellő formát vette. A mozgékony és kissé érvényesülni akaró Homonnai vette kezébe, aki Farkas és a Csehszlov, N.B. szerint igazodik. Ezek miatt tőlünk is eltávolodott és az UNIO-ból nyár elején kilépett. Iván reám aprehendál, Pursi meg, amint másoktól hallom, az UNIO-ból akar kilépni; azért, mert háttérbe szorítottuk.

Simonyi¹¹⁶ dec. 19-én írott levelében: 1954. szeptember hó 26-án Los Angelesben megalakítottam a Délvidéki Magyarok Amerikai Egyesületét. Erről másnap értesítettem father Takácsot,¹¹⁷ a Vasárnap szerkesztőjét és kértem, annak a lapjában való közlését, amit nem tett meg, sőt nem is írt két hétig, hogy Homonnaiék időt nyerjenek. Két hét után father Takács írt nékem egy levelet a megalakulásunkra vonatkozólag, amelynek másolatát küldöm. Október hó 16-án pedig dr. Lelbach Antal levele, amelyet a Bizottság nevében írt hozzám. A mi megalakulásunk sürgette a clevelandiak megalakulását. (Ezt a két másolatot 3 es 4-es szám alatt csatolom.)

Lelbach A. írja karácsonyra: „A legszívesebben szürke katonája lennék megmozdulásunknak; a Ti szégyenetek, hogy nem így történt. Lelkiismeretetekre bízunk további lépéseketek. Őszintén megvallva örömmel vennénk, ha csatlakoznátok, mert egy egységes délvidéki magyar front

¹¹⁶ Simonyi Vilmos (Szabadka, 1899 – Camarillo, Kalifornia, 1962 januárja) 1940 őszén az Óbecsén indult *Magyar Élet* jobboldali szépirodalmi, művészeti és társadalmi képes hetilap kiadója, tulajdonosa volt. A háború után Los Angelesben telepedett le. Az 1956 és 1962 között megjelenő *Szabad Magyarország* című New York-i emigráns lap egyik tulajdonosa, részvényese volt. 1958 májusában beválasztották a Délmagyarország Felszabadító Tanácsa központi munkatörzsébe.

¹¹⁷ Takács Gábor Albert, OFM (Budapest, 1896. december 19. – Youngstown, Ohio, 1974. január 1.) házfőnök. 1919-ben Kolozsváron szentelték pappá. 1927 és 1943 között Erdély több településén látott el papi teendőket. A háború után az ausztriai Aunfallban a menekültek lelkesze volt. 1948-ban vándorolt ki az Amerikai Egyesült Államokba, ahol az erdélyi ferences rendtartomány amerikai részének komisszáriusa volt. 1958 és 1971 között Eszterhás Istvánnal a *Katolikus Magyarok Vasárnapja* hetilap szerkesztője volt.

a biztosítéka céljaink elérésének. Ha közelebbi információkat óhajtasz, nagyon szívesen állok rendelkezésedre.”

Lengyel Feri írja f. hó 24-én: „Hallom, hogy minden vonalon nagy a sértődés s mindenki Teleki Bélára haragszik, holott pontos információm van róla, hogy hála Istennek cselekvőleg nem avatkozott bele. Iván haragszik, hogy beleavatkoztak »az ő dolgába«, Pursi meg azért, mert őt félreállították. Senki nem gondol arra, ill. nem ismeri be, hogy TÍZ év semmittevés sok volt, s ezért TI mindannyian felelni fogtok, ha hazamegyünk s ott majd mindenki elmondja szépen, hogy miért nem csinált semmit tíz évig, s másrészt miért hivatkozott mégis minden lehető alkalommal arra, hogy ő törvényhozó, akinek elsősorban kötelességei vannak s csak aztán jönnek az előjogok!!!”

Vukovich Gerő f. hó 2-án kilátásba helyez hosszabb beszámolót, ez azonban a mai napig nem érkezett meg. Tegnap itt járt egy USA screenelő,¹¹⁸ aki Lengyel Feri személyére szóló információk beszerzése miatt jött hozzám. Úgy látszik, kiutazása aktuális.

Tegnap 27-én felkerestem odújában csatapapot. Legutóbbi időben 3 levelet is kapott Homonnaitól. Csábítják elnöknek. (Most egyszerre nem áll a szept. 12-iki levelében gyakorolt kritikája.) Ugyancsak Lebach A, is írt neki. Azonkívül Dr. Csepella Kärtenből (ez a zentai nyilas vagy a fia?) Pursitól és Nánditól ő sem kapott nyár óta semmi hírt.

Megbeszélésünk eredményeként úgy döntöttünk véglegesen, hogy az azonnal megteendő lépések megtétele céljából Neked sorrendben a következő megoldási lehetőségeket javasoljuk;

1./ Lépj azonnal érintkezésbe Balla Palival. A két táborra való szakadás megakadályozására ő talán egyedül rendelkezik még annyi tekintéllyel, hogy annak latba vetésével egy megfelelő formában való kompromisszumos megoldás lenne köthető, egy olyan konstrukció, mely lehetővé tenné az Egyesület átszervezését, melynek elnöki tanácsában mi hatan, amennyiben a munkaprogram nem módosul, úgy meg Gerő és a 3 sváb, továbbá a D.F.T. jelenlegi vezetőségének megfelelő számú tagja összevonva Balla Pali elnöksége alatt szerepelne, természetesen az egyesület elnevezésének kevésbé nagyhangút és a célnak jobban megfelelő megváltoztatásával. Pali ezt annál is inkább megteheti, mert hisz őt állítólag hozzájárulása nélkül szerepeltetik (lásd Lebach levelét) és amennyiben e módosítási javaslatát nem fogadják el, úgy újra követelheti a helyreigazítást a lapokban nevének jogtalan, hozzájárulása nélküli

¹¹⁸ Osztályzó, megfigyelő, elemző.

felhasználása miatt. (Egyébként is ő ebbéli készségnek kifejezést adott 1954 nov. 6-án Hozzád intézett levelinek részletei szerint: „Homonnai két ízben is felkért, hogy vállaljam az általuk létrehívandó szervezetben a tiszteletbeli elnökséget. Én mindkét esetben határozottan megírtam neki, hogy semmilyen tisztséget nem vállalok, s azt ajánlottam, hogy az ilyen pozíciókat tartsák fenn a volt törvényhozók részére, mert a velük való együttműködésük lehetőségére mindig törekedniük kell.” Tragikus volna, ha a fejlemények ilyen alakulása a délvidéki magyarság szétszakadására vezetne. Ennek megakadályozása érdekében készséggel segítenék elő minden békés megoldást és együttműködési lehetőséget.

2./ Azonnal távirati érintkezésbe lépni Pursival és Nándival továbbá Várossal és feltehető hozzájárulásukkal megalakítani a J.M.N.B.-t azoknak a D.F.T. tagoknak a bevonásával, akik ezen tagságokat visszautasították.

Minden további felesleges levelezés elkerülése céljából felhatalmazunk a kérdés fenti sorrendben való kísérletére ill. végrehajtására.

A magam részéről biztosíthatom az alábbiak részvételét, megalakulásunk esetére: Dr. Révfy Lajos, Törley Tibor, Kalmár Imre, Vermes László, Reöck Erzsébet (Bandi leány¹¹⁹), Kiss József, Varga Pál, Maksimovich Miklós dr., azonkívül véleményem szerint biztosan megnyerhető lenne Simonyi a csoportjával.¹²⁰

Javasoljuk továbbá, hogy amennyiben nem jelenik meg megfelelő sajtócáfolat Teleki Béla és Bakách Bessenyei részéről Homonnai azon állításával szemben, miszerint ők Homonnayt a D.F.T. megalakítása körül teljes mértékben támogatták, úgy mindannyian kilépünk az UNIO-ból. A magam részéről legalábbis nem óhajtok tagja lenni oly együttesnek, mely annyira híjával van az egymás iránti kötelező lojalitás elvének.

A D.F.T. eddigi tevékenységéből nyilvánvaló az a szándék, hogy bennünket most mindenáron szét akarnak bontani és egyenként magukhoz édesgetni. Szeretném tudni ki náluk a „pártideológus”. A propaganda máris „gleichschaltolt”, amint azt a felelősség kérdésének állandó fesze-

¹¹⁹ Reök Erzsébet Reök Andor lánya. Édesapja, Reök Andor (Szeged, 1899. január 20. – Újvidék, 1944. november) délvidéki politikus, Szabadka főispánja volt. Tanulmányait Keszthelyen végezte, 1923-ban vette át a család tulajdonában lévő horgosi birtok vezetését. A harmincas évek második felétől a Várady–Deák–Strelitzky-vonaltól jobbra álló, ugyanakkor mérsékelt magyar politikus volt. 1941 augusztusában Szabadka törvényhatósági jogú város főispánjává nevezték ki. A bajai főispáni tisztséget is ellátó Reököt a német megszállás után leváltották. 1944 novemberében Újvidéken öngyilkosságot követett el.

¹²⁰ A többi nevet nem sikerült azonosítani.

getésében – több oldalról is – tapasztalhattuk és amelyre elsőnek L. Feri kapja meg tőlem a megfelelő választ.

A D.F.T. úgy látszik az a megfelelő porond, ahol Anti, Andrea és Feri ellened táplált mérhetetlen gyűlöletüket és Homonnai mértéktelen becsvágását kifuthatják. Mélységesen sajnálom őket, ha a délvidéki magyarság szolgálatát ebben a felelőtlen játékban látják megvalósíthatónak.

Homonnayval kapcsolatban, akit nem ismerek és vele levelezésben sem állottam soha, mindössze annyit tudok, amit egyszer 1951. szept. 25-én kelt levelédben róla írtál: H.E. mérnök (?) a horvátokkal tart fenn kapcsolatokat és ezen kérdés legjobb magyar ismerője. A híres Bajza professzornak volt a tanársegéde. Az ő személyével mégis az volt a benyomásom, hogy be kellene őt építenünk és kellő irányítással hasznos munkatársat nyernénk vele.

Ezt a véleményemet kifejezésre is juttattam múlt év VIII. 24-én Hozzá intézett levelemben.¹²¹ Pursinak, akivel erről sohasem beszéltem, vagy leveleztem, szintén ez volt a véleménye.

Egy bizonyos, hogy a délvidéki magyarságért vívott és vívandó harc nem merülhet ki csak magyar nyelven írott cikkekben. Ennél többet eddig Homonnay nem tett, a többiek személye pedig szintén nem nyújt reménységet arra, hogy e sokrétű tevékenység terén megfelelő teljesítményt nyújtsanak. Összeállításukban pedig találhatsz a szélső nyilastól kezdve minden színárnyalatot.

A Katolikus Magyarok Vasárnapja, tisztelet a Józszándéknak, de nem haladja meg a Topolya és Vidéke nivóját. – Különben is újra és újra – hangoztatnom kell régi vesszőparipámat; a magyar nyelvű cikkek írása csak másodrendű feladat az emigrációban, nekünk az angolszász közvéleményt kell felvilágosítanunk és meggyőznünk nemzeti tragédiánk állandó hangoztatásával, nem pedig kizárólag sorstársainkat, hiszen azt minden becsületes nemzeti alapon álló magyar keservesen tudja és érzi. Ennek az együttesnek egyedüli helyzeti előnye; egy rakáson vannak, ebből kifolyólag azonnal határozatképesek, ezzel szemben mi levelezgetünk. Teljes egészében a magamévá teszem Elemérhez írott levelének az alábbi megállapítását; én természetesen nem tagadom senkinek

¹²¹ Az 1954. augusztus 24-én keltezett levélben erről a kérdéstről a következők szerepelnek: „Nem ismeretes előttünk Homonnayval való viszonyod, de tekintettel felkészültségére, agilitására, fentebbi előfeltétel alkalmazásával igen értékes munkatársat látnánk benne. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a szempontot, miszerint egyrészt megritkult sorainkat szükségszerűen fel kell töltenünk, másrészt nem zárhatunk ki magunk közül személyeket, akik erre megfelelő ellenőrzéssel alkalmasak.” *Kalmár Elemér levele Nagy Ivánhoz*. Dornbirn, 1953. augusztus 24.

azt a jogát, hogy délvidéki magyar vezetővé avanszáljon, sőt kívánatos az, hogy a hanyatló öregeket (mit szólna Adenauer v. W.C.) a fiatalabb generáció váltsa fel. Azonban jelenleg hiányzik az intéző tényezőnek a délvidéki magyarságnak az intézkedési lehetősége. Ezt a hiányt nem lehet azzal pótolni, hogy egy-két ember valahol a világban azon a címen, hogy ő erre elhivatottságot érez, saját majmát a délvidéki magyarság nevében pajzsra ülteti. Mi lesz, ha mindenki ezt teszi? A teória helyes, hogy azonban a gyakorlatban minő értéke van az új barátságoknak – melyek nem a közös megpróbáltatásokban edződtek – azt Magad is láthatod Homonnay esetében. Ez a megállapításom távolról sem azt jelenti, hogy új barátságokat ne keressen és kössön az ember, sőt, de ne azon az áron, hogy a régieket elhanyagolja.

Befejezésül és mentségül a hosszú episztoláért eszembe jut egy kis epizód boldogult urfikorunkról. Azt hiszem a 44-es év elején történt, hogy egyszer mindannyian felmentünk K. Micához,¹²² aki percekben belül kénytelen volt mosolyogva bár a köv. megállapítást tenni; örömmel látom, hogy jó magyarok vagytok, mert rekrimináltok.

Levelezésünk meggyorsítása és egyszerűbbé tétele céljából kérlek a következőkre: 1. Légiposta hártypapírnak csak az egyik oldalára írd, mert ha mindkét oldalát használod, úgy olvashatatlanná válik, s komoly munkát és rengeteg bosszúságot okoz, amíg legtöbb esetben csak részben kisilabizálható, 2. Ha másolatokat csatolsz, ügyelj arra, hogy friss indigót használj, továbbá a széle ne gyűrődjön be, mert előbbi esetben szintén olvashatatlan, utóbbiban pedig néha szavak, sőt félmondatok is hiányoznak, 3. Válts sűrűbben szalagot (szívesen küldök Neked innen, ha ott nem lenne kapható), s végül válaszold meg kérdéseimet, mert az néha szükséges a helyes helyzetkép kialakításához.

Most azonnal indulok át Svájcba feladni e levelet, mert mire befejeztem jan 31 lett. Holnap Csatapap jön, aki ritka vendég Rácországban, utoljára nov 3-án járt itt a messzi távolból.

Várjuk postafordultával válaszodat és végleges állás foglalásodat, mielőtt még az általad felhatalmazásunk értelmében megteendő lépésekre a vonatkozó válaszok befutnának.

Kézcsókjaim tolmácsolását kérve, Téged a régi barátsággal szeretettel ölel: Tihamér

¹²² Kállay Miklós miniszterelnök.

Levél levelet követett, ezek többsége sajnos az idő tengerében napjainkra már elveszett. Nem tudjuk pontosan az elkövetkező napok eseménytörténetét rekonstruálni. Az bizonyos, hogy 1955. február 9-én Nagy Iván hosszú levelet írt Homonnay Elemérnek, amelyben egy két nappal korábbi levélre válaszolt. Ebből idézzük most a legfontosabb részleteket:

[...] együttműködési készségről szóló részét levelednek hálásan köszönöm, de nekem személy szerint semminemű leaderi ambícióm nincsen. Hanem én minden erőmből készségesen segíteni fogom azokat a délvidéki magyarokat, akikkel együtt annakidején kisebbségi sorsban igyekeztünk a magyar ügyet szolgálni volt délvidéki képviselőtársaim és a többi délvidéki [...], akik annak idején az ottani magyarság [...] bizonyos szerepet töltöttek be. Én nem vagyok hajlandó sem veled sem mással fiktív alakulatban együttműködni. És a délvidéki magyarság képviseletében eljárni. Nem is beszélve arról, hogy magunknak vindikáljuk a Délvidék egész lakosságának a képviseletét. A DFT ezt megtette. Az eredményt te tudod. A Jenő, a Gerő válaszait és azok részbeni vagy teljes indoklását ismered. A délvidéki svábok a jelen szerint szintén nem állnak sorba a DFT-ba való felvétel céljából. Hogy az eredmény teljes legyen. Hiányzik még avagy ötven tényleges délvidéki (nem kölcsön) magyar nyilatkozata és állásfoglalása a DFT ügyében. És ha az ember mindezeket átgondolja, szinte szédül. Ez bizonyára nem magyar érdek így feltüntetni a dolgot. Hogy a magyar ügy ellenségei, akik nem akarják a Te általad fogalmazott és az Anti által cégjelzett program politikai duktus üdvözítő voltát elismerni. A délvidéki nemzetiségekkel már is áll a harc. Nemsokára majd szükségesnek fogjátok tartani. Volt délvidéki magyar szereplőktől menteni a magyar hazát. [...] Tito és a jugó állameszme elleni küzdelem helyett máris részben ott tartatok, hogy azok ellen fogtok fellépni, akik a józan felfogás szerint a magyar ügy legfontosabb támaszai lehetnének. Miért? Csakis azért, mert politikailag naiv duktust és önkényes szereplést nem tartják a legmegfelelőbbnek. Értsd meg: teljesen alaptan állításod, hogy a délvidékiek közül senki sem csinált semmit. Az erről írott beszámolóid a különböző nyomtatványokban bizonyára elfogultak. Gyenge kifejezést használok. A politikai realitásokat nem lehet beszámolókkal megváltoztatni. [...] A leghatározottabban állítom azonban azt, hogy a DFT sem a neve, sem a célkitűzéseinek bizonyos tételei (képviselel a Délvidék összes lakóit) sem a megalakulásának a körülményei, sem az abban szereplő nem délvidéki személyek döntő túlsúlya, sem az újságokban közölt szerkezeti formája miatt nem képezheti az egységes kilépés alapját. A nevében a jugoszláv szónak szerepelni kell, csak a magyarokat

képviseli és Korányi az elnök, Krámer, mint a titkár kell hogy biztosítsák azon tételünket, hogy tényleg a jugoszláviai magyarok képviselőjére a szabad világban erkölcsi és politikai joggal vállalkoztunk. Különben lényegében a Falcione tervezetnek az alapján állok. Én és a délvidéki magyarok tekintélyes száma csak azt szeretné tudni, hogy Te, aki tudomásunk szerint a DFT tényleges spiritus rectora¹²³ voltál annak megalakításakor, mit akarsz? Akarsz-e együttműködni a délvidéki, illetve a jugoszláviai magyar emigrációval, vagy pedig csak úgy, hogy a Te általad inaugurált magyar szempontból tetszetős politikai duktust és revíziós célkitűzéseket a többiek csak parafálják. [...] A magyar emigrációs politika síkján bizonyára helye volna egy revíziós liga szerű működésnek, de ez nem hárulhat a délvidéki magyarság emigrációs szervezetére. [...] Nemzetközi síkon szükség van egy olyan emigráns magyar szervezetre, amely a kommunista jugoszláv regime alatt szenvedő magyar százezrek ügyét képviseli a szabad világban és a Délvidéken elkövetett bolsi és pánszláv motívumokból fakadó tömegmészárlásokat lehetőleg nem engedi feledésbe menni. Igyekszik összeköttetést tartani a többi jugoszláviai emigráns csoportokkal, elsősorban azokkal, amelyek a magyar állameszme alapján állnak, vagy remény van arra, hogy adott esetben azon fognak állni és utána azokkal, akik a jugoszláv állam ellen vannak; ezek között elsősorban a horvátokkal. Nemzetközi síkon csak úgy léphetünk fel, ha a nevünkől is nyilvánvaló, hogy a jelenlegi Jugoszláviában élő magyarság nevében járunk el, ha eljáró szervezet nevében szereplők olyanok, akiknek politikai és erkölcsi joga az otthoniak nevében való eljárás valószínűsíthető. A délvidék többi nemzetiségei nevében nem járhatunk el közvetlenül, mert ennek logikus következménye az lesz, hogy azok emigrációja ellenünk, sőt a magyar ügy ellen is fordul. [...] A kivezető út jelenleg abban van, hogy vagy alakítunk egy új szervezetet a JMNB-t, vagy a DFT átalakul délvidéki tényleges szervezetté, amely nevében JM Tanács, vagy hasonló kifejezésre jut. Te természetesen és az összes délvidékiek megfelelő szerephez juttok, mert mindenkire szükség van. Magam az ügynek közkatónája maradok és a többségi határozatnak a lelkes támogatója leszek. Azon esetben, ha Te úgy vélnéd, hogy a jugoszláviai magyarok szervezete már megvan és aki magyar az lépjen be a DFT-ba, akkor mi kénytelenek vagyunk a JMB-nyal kijönni és azt indokolni.

Nagy Iván és a volt országgyűlési képviselők tehát elutasították a Homonnayval való együttműködést. A rendelkezésünkre álló forrásokból úgy tűnik, a Jugo-

¹²³ Szellemi vezető, irányító.

szláviai Magyar Nemzeti Bizottmány megalakítására viszont végül nem került sor. Nagy Iván hamarosan visszavonult az aktív politikai szerepvállalástól, míg vele ellentétben Falcione Árpád az elkövetkező években az argentinai magyar emigráció egyik fajsúlyos szereplője lett.

A JMNB-vel ellentétben a rivális szervezet, a Délmagyarország Felszabadítási Tanácsa (DFT) még a kilencvenes években is működött. 1991 júniusában a szervezet Howard Metzenbaum ohiói szenátorhoz írt levelében a wilsoni elvekre hivatkozva követelte az akkor már szétesés előtt álló második Jugoszlávia bácskai és bánági területeire egy népszavazás kiírását a terület hovatartozandósága kérdésében.¹²⁴ Falcione emigrációs tevékenysége és a DFT történetének a megírása azonban már újabb tanulmányok feladata lesz.

Összegzés

Az 1941-ben a magyar államhoz visszakerült délvidéki területekről származó magyar országgyűlési képviselők közül Falcione Árpád, Franz Hamm, Kalmár Tihamér, Korányi Elemér, Lindvay Nándor, Nagy Iván, Vámos János, Vukovich Gerő, Trischler József éltek túl a második világháborút, kerültk el a politikai pereket, s kezdtek új életet az emigrációban.

A kezdetben az Innsbruck melletti Rumban élő Nagy Iván köré csoportosuló emigránsok – Falcione Árpád, Lindvay Nándor, Kalmár Tihamér, Korányi Elemér – politikai aktivizálódására és levélváltásainak a felfutására 1948 elején került sor. A délvidéki magyar emigráns politikusok támogatásukról biztosították a Varga Béla katolikus pap vezetése alatt álló Magyar Nemzeti Bizottmány (MNB) megalakítását. A Nemzeti Bizottmány szervezése a magyar emigráción belüli törésvonalak, a 45-ösök és a 47-esek közötti ideológiai ellentétek miatt azonban vontatottan haladt előre, s 1952-re egyértelművé vált, hogy az MNB elsősorban a nagyhatalmi megfontolások következtében nem fogja tudni képviselni az idegen államok impériuma alá szakadt magyarságot. Elsősorban ez vezetett el oda, hogy az erdélyi, majd a felvidéki magyarok sorra alakították meg saját emigrációs szervezeteiket.

1952 szeptemberében a Clevelandben élő Homonnay Elemér kezdeményezésére megindult egy Délvidéki Szövetség elnevezésű emigrációs szervezet szervezése. Nagy Iván és a volt országgyűlési képviselők azonban annak személyi összetétele, illetve politikai megfontolások miatt ellenezték a Homonnay-féle kezdeményezés támogatását. Úgy vélték, hogy az új emigráns szervezkedés vezetésére a „legitimitással bíró” egykori országgyűlési képviselők hivatottak.

¹²⁴ Távirat Metzenbaum szenátorhoz. *Magyarság*, 1991. július 17. 1, 8.

Hosszas levélváltások után az Argentinában élő Falcione Árpád és Lindvay Nándor 1954. június 30-án ezért bejelentették, hogy Falcione Árpád, Kalmár Tihamér, Korányi Elemér, Lindvay Nándor, Nagy Iván és Vámos János részvételével megalakították a Jugoszláviai Magyar Nemzeti Bizottmány (JMNB) Előké-szítő Bizottságát. A JMNB megszervezésére azonban végül nem kerülhetett sor, mivel Homonnay a volt országgyűlési képviselőket megkerülve Lebach Antal-lal és Lengyel Ferencsel 1954. október 17-én megalapította Délmagyarország Felszabadító Tanácsát (DFT), amely radikálisan szakított a Falcione–Nagy által a JMNB részére megfogalmazott programmal.

Források, szakirodalom

Iratok, dokumentumok

Nagy Iván hagyatéka (lelőhely: Elizabeth N. Moore, Honolulu, Hawaii Állam, Amerikai Egyesült Államok)

Hetilapok

Délamerikai Magyarság, Buenos Aires (1949–1962)

Katolikus Magyarok Vasárnapja, Cleveland (1951–1993)

Szabad Magyarság, New York (1956–1962)

Szakirodalom

Baráth Magdolna. 2018. Menekültekből emigránsok. *Múltunk* 63 (4): 32–59.

Borbándi Gyula. 1985. *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. München: Európai Protes-táns Magyar Szabadegyetem.

Dévavári Zoltán. 2020. Nagy Iván (1904–1972) magyar országgyűlési képviselő, emigráns magyar politikus iratai (1948–1949). *Lymbus Magyarságtudományi Forrásközlemények* (18): 831–903.

Dévavári Zoltán szerk. 2021. *Klikkharcok az emigrációban*. Nagy Iván (1904–1972) délvidéki emigráns magyar politikus válogatott iratai (1949–1954). Budapest: Lymbus kötetek 4.

Hajabácsné Dobos Klára. 2022. *A Magyar Nemzeti Bizottmány működése két ÁVH-figyelő dosszié tükrében*. <https://ntf.hu/index.php/2018/09/07/a-magyar-nemzeti-bizottmany-mukodese-ke-t-avh-figyelo-dosszie-tukreben/> (2022. júl. 7.).

Herman Gabriella. 2012. *Az Amerikai Erdélyi Szövetség története, tevékenysége 1952–1977-ig, MSc-értékezés*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalomtudományi Kar, Nemzetközi Tanulmányok Intézet.

Herman Gabriella. 2015. Az Amerikai Erdélyi Szövetség európai tevékenysége 1958–1976. *Pro Minoritate* 24 (4): 119–141.

Szerencsés Károly. 2008. Életfogytiglani emigráció. Kínpad, börtön, vagy emigráció. *Rubicon Történelmi Magazin* 19 (1): 12–23.

Várady Béla. 2007. Az 1956-os magyar forradalom és az amerikai magyar politikai emigráció. *Valóság* 50 (5): 85–101.

Zoltan DEVAVARI

JEDAN PROPALI EKSPERIMENT

*Neuspelo organizovanje Nacionalnog odbora jugoslovenskih Mađara
u emigraciji (1952–1955)*

Studija, zasnovana na osnovnim istraživanjima, prikazuje emigrantsku organizaciju i sukobe mađarskih političara iz Bačke, koji su odigrali ključnu ulogu između 1941. i 1944. godine i emigrirali posle Drugog svetskog rata. Fokus istraživanja je na mapiranju anomalija koje okružuju Nacionalni odbor jugoslovenskih Mađara u emigraciji (Jugoszláviai Magyar Nemzeti Bizottmány), organizovan od emigranata koji žive u Sjedinjenim Američkim Državama, Argentini i Austriji. U tom kontekstu, studija objavljuje izbor iz prepiske glavnih aktera Odbora, i istovremeno prikazuje formiranje njihovih odnosa, sukob interesa između njih i uzroke unutrašnjih sporova.

Ključne reči: emigracija, Nacionalni odbor jugoslovenskih Mađara u emigraciji, Ivan Nađ, Árpád Falcione, Elemer Homonai, Ferenc Lendel

Zoltán DÉVAVÁRI

A FAILED EXPERIMENT

*The failure of the organization of the Hungarian National Committee
in Yugoslavia in exile (1952-1955)*

The study, founded on basic research, presents the emigration organization and infighting of the Hungarian politicians from Bácska who played a key role between 1941 and 1944 and emigrated after the Second World War. Its focus is on mapping the anomalies surrounding the Hungarian National Commission of Yugoslavia (Jugoszláviai Magyar Nemzeti Bizottmány) organized by emigrants living in the United States of America, Argentina and Austria. In this context, the study publishes their most important correspondence and at the same time presents the conflict of interest between them and the causes of internal disputes, the formation of their relationships.

Keywords: emigration, Hungarian National Commission of Yugoslavia, Iván Nagy, Árpád Falcione, Elemér Homonnay, Ferenc Lengyel

